

Şamil Anayasası Üzerine Bir İnceleme*

An Analysis of the Shamil Constitution

Çeviren: Yusuf İslam YILMAZ**

Öz

Bu makale Labaz Eliozoviç Gumaşvili tarafından kaleme alınan ve 2015 yılında Severo-Kavkazskiy Yuridiçeskiy Vesnik'te yayınlanan “Şamil Anayasası Üzerine Bir İnceleme” (orijinal adı: Анализ Конституции Шамиля) isimli makalenin çevirisidir. Orijinal makalenin editörünün onayı doğrultusunda makalenin anlamı korunmak kaydıyla ismi dahil metninde Türkçeye yazım üslubuna uygun küçük değişiklikler yapılmıştır. Makalede, Çarlık Rusya'sının Kafkaslarda mutlak hakimiyet çabası karşısında Müridizm adı altında bağımsızlık mücadelesi veren Kafkas halklarının liderlerinden İmam Şamil'in Nizam adı altında çıkardığı yasaların tamamı ele alınmıştır. Çalışmanın giriş kısmında İmamet'in yapısı ve işleyişi ele alınmış, İmamet adı verilen bu dönemde idari kurumların en mühim aygıtlarından olan naiplik ve müftülük müesseselerinin görev ve sorumlulukları ile cezai yaptırımları incelenmiştir. Çalışmanın devamında maliye ve bütçe güvenliği, ganimetlerin nasıl paylaşılacağı, evlilik ve boşanma usulleri, ticaret, miras ilişkileri, kamusal alanlarda davranış, kalpazanlık ve çeşitli yasaklar ile ceza sisteminin Nizamlar tarafından nasıl belirlendiği ele alınmıştır. Kafkasya ve İslam dünyasında mücadelesiyle büyük ün kazanmış bir şahsiyet olan İmam Şamil'in Kafkas toplumlarının örfi hukuku olan 'adet' ile şeriat hükümlerini dönemin şartlarına uyum sağlayacak şekilde yeniden ele alma çabası görülmektedir. Nizam adı verilen anayasa çalışmaları İmam Şamil'le görüşme imkânı bularak hakkında eserler veren Apollon Runovski'nin yanı sıra dönem kaynaklarına ve alanında uzman akademisyenlerin kaleme aldığı eserlere dayanarak, Labaz Eliozoviç Gumaşvili tarafından kaleme alınan bu makale, ilk defa Türkçe alan literatürüne kazandırılmaya çalışılmıştır.

* Makalenin orijinali için bkz Labaz Элиозович Гумашвили, ‘Анализ Конституции Шамиля’ (2015) 2 Северо-Кавказский Юридический Вестник 26.

** Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi (e-posta/ e-mail: yusufiy88@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1628-5907).

Anahtar Kelimeler: İmam Şamil, İmamet, Nizam, Dağıstan, Anayasa.

Abstract

This article is a translation of the article “An Analysis of Shamil’s Constitution” (original title: Анализ Конституции Шамиля) written by Labaz Eliozovich Gumashvili and published in Severo-Kavkazskiy Yuridicheskiy Vesnik in 2015. With the permission of the editor of the original article, minor changes have been made to the text, including the title, in accordance with Turkish spelling, provided that the meaning of the article is retained. The article examines all the laws enacted under the name of Nizam by Imam Shamil, one of the leaders of the Caucasian peoples who fought for independence under the name of Muridism against the absolute rule of Tsarist Russia in the Caucasus. The introductory part of the study discusses the structure and functioning of the Imamate and examines the duties and responsibilities of the institutions of regency and mufti, which were the most important devices of the administrative institutions in this period called the Imamate, and their criminal sanctions. The study continues with discussions on financial and budgetary security, the division of spoils, marriage and divorce procedures, trade, inheritance, behavior in public places, counterfeiting and various prohibitions, and how the penal system was determined by the Nizams. Imam Shamil, a figure who gained great fame in the Caucasus and the Islamic world for his struggle, is seen as having endeavored to rethink the customary law of Caucasian societies and the provisions of the Sharia in such a way as to adapt them to the conditions of the time. This article, written by Labaz Eliozovich Gumashvili based on contemporary sources and the works of specialists in the field, as well as Apollon Runovskiy, who had the opportunity to meet Imam Shamil and wrote works on the constitution called Nizam, has been attempted to be introduced into Turkish literature for the first time.

Keywords: Imam Shamil, Imamet, Nizam, Dagestan, Constitution.

GİRİŞ

Şamil Nizamlarının yapısı, araştırmacıların da kabul ettiği gibi, basitten karmaşığa doğru inşa edilmiştir. Bir klasik modern anayasa yapısını temel aldığımızda, bu yasaların günümüzde, yani 150 yıl sonra algılanışı daha erişilebilir olacak gibi görünüyor.

Bilindiği üzere, çeşitli hukuki konularda 13 Nizam çıkarılmıştır. Kamu, ceza, medenî, ceza usulü, aile, mali vb. konulardaki Nizamların içerik yönünden incelediğimizde bunların bir hukuk sistemi oluşturduğu, her şeyden önce ceza hukukunu ve Özden (nüfusun varlıklı ve saygın kesimi) zümrenin lehine olan diğer koşulları düzenleyen hukuk kurallarının bir bütünü

olduğunu görebiliriz. Nizamların Dağlıların hakları üzerinde herhangi bir kısıtlama ya da sosyal statülerine bağlı ayrıcalıklar içermediğini vurgulamak gerekir.¹

Bu noktadan hareketle önce 8. ve 9. Nizamlar incelenecektir.²

I. DEVLET YAPISI

(8. Nizam: İdari Kurumlar)

Şamil'in İmametinde temel mesele devlet yapısı ve disiplindir. Devlet hayatının öncelikli konularının istişare edilmesi ve tavsiye niteliğinde kararlar alınması amacıyla 1841'de meşhur alimler, üst düzey komutanlar ve diğer önemli şahsiyetlerden oluşan Devlet Konseyi ihdas edilmiştir. Burada devlet yönetimi açısından önem arz eden konular karar bağlanır, uygulanması gereken reformlar, toprak meseleleri istişare edilirken en zor davalarla ilgili mahkeme kararları alınıyordu. Devlet Konseyi Divanhane olarak adlandırılmıştır. Bu kurum Şamil'in güvendiği kişiler, naipler, yaşlı müritler ve yüksek makamlarda yer alan bulunan din adamlarından naipler sırdaşlarından, naipler ve yaşlı müritler arasından, en seçkin ulemadan oluşuyordu. Yönetimle ilgili genel konular, askeri teşkilat, iktisadi faaliyetler, yargı uyuşmazlıkları Divanhane'nin yetki alanındaydı. Kararların basit oy çokluğuyla alınması, ayrıca İmam'ın her zaman bir çoğunluğun desteğine güvenemeyeceği dikkate şayandır. O yalnızca davayı sunar ve görüşünü beyan ederdi. Burada, Divan'da naiplerin raporları da dinlenirdi.

Barış dönemlerinin nadiren görüldüğü bu topraklarda Şamil öncesi dönemde tüm topluluk ve köylerde gücü ve etkisi şüpheli olan yaşlılar, kadılar veya mültezimler söz sahibiydi. Bunların güçsüzlüğüne kesin emin olan Şamil, ülkeyi naipliklere (vilayetler) bölerek naiplere oldukça geniş yetkiler verdi. Naiplikler nispeten günümüzdeki vilayetlerle karşılaştırılabilir.

¹ М А Исмаилов, История государства и права Дагестана. Хрестоматия. Часть 1 (2008) 180.

² Yazar burada ilgili I. ve II. Bölümlerde 8. ve 9. Nizamlardan yararlanılacağını ifade etmiştir. Sonraki bölümlerde diğer Nizamlar da incelenmiştir. Her başlık altında hangi Nizamın kullanıldığı da belirtilmiştir. Metnin tamamında içerikleri hakkında bilgi verilen Nizamlar hakkında yararlanılan kaynaklar ise metnin içerisinde ilgili yerde verilmeyip son dipnotta toplu olarak verilmiştir. Makalenin aslına sadık kalmak adına yazarın kullandığı şekilde bırakılmıştır. Bakınız 25. Dipnot (Çevirmen Notu).

Naipler, önemli davalarda, kendi sorumluluğunda olan bölgenin güvenliği ve refahıyla ilgili tüm konularda hüküm verme ve cezanın uygulanması yetkisine sahipti. Görev yaptıkları naipliğin güvenliği ile ilgili konular yetki ve sorumluluklarında olduğu için karar alma ve emretme yetkileri vardı.

Kısaca, geniş ölçekli saldırı girişimleri dışında, bölgenin tüm askeri idaresi ve kanun hükmünde yeni idari tedbirlerin alınması hariç buldukları bölgenin askeri ve sivil idaresi onların elindeydi.

En önemli (istisnai) konular İmam'ın yetkisindeydi. Özellikle, ölüm cezasına ilişkin kararlar naipler tarafından verilse de bu hükmün icrası Şamil'in onayı olmadan gerçekleşemezdi.

Bu uygulama naiplerin bencil amaçlar uğruna tamamen suçsuz birkaç kişinin idam edildiği Şamil'e belli olduktan sonra başlatılmıştır. Bunlar dışındaki tüm yetkiler naiplerin elinde toplanmıştı.

Naipler için hazırlanan talimatnamede aşağıdaki kurallar yer almaktadır.

Naiplerle İlgili Hükümler

Birinci Bölüm: İmamın emri sözlü, yazılı veya başka bir türlü ifade edilmiş olsa da emri alan naibin düşüncelerine uygun olsun veya olmasın; hatta emri yerine getirmesi gereken naip kendisini İmamdan daha zeki, kanaatkâr ve dindar görse dahi İmamın emrine itaat etmelidir.

İkinci Bölüm: Savaşa veya göreve gitmek gibi gerekli tüm konularda vekilinin (temsilci, onun tarafından atanmış, güvenilir kişi) emri, tıpkı İmam'ın kendisinin emri gibi, riyaya kapılmadan yerine getirilecektir. Bunu yerine getirmeyen naibin rütbesi, yüzbaşı rütbesine düşürülecektir.

Üçüncü Bölüm: Bir naibin başına bir bela geldiğinde, diğer naipler bunu duyar duymaz gecikmeden yardımına koşmalı ve birbirlerine karşı varsa tüm düşmanlıklarını unutarak gereken yardımı yapmalıdırlar. Bunu yapmayan bir naip, yüzbaşı rütbesine düşürülür.

Dördüncü Bölüm: Bir kimse İmama, Nizama veya naiplerin hizmetine söverse cezasız bırakılmayacaktır. Her kim böyle bir kınamadan suçlu bulunursa, herkesin toplum önünde bir kınama ile cezalandırılacaktır.

Beşinci Bölüm: Birbirlerinin ayıplarını bilseler bile, İmam'ın huzurunda bir naibin diğer naibe karşı söz söylemesi caiz değildir.

Altıncı Bölüm: Naip, sınırlar ister güvenli isterse düşman istilası tehlikesi altında olsun ülkesini ve sınırlarını gece gündüz korumada ihmalkâr olmamalıdır.

Yedinci Bölüm: Savunma duvarları inşa etmek, sınırları savunmak, düşmanın ülke topraklarına geçmesini engellemek gibi zarurî işlerde düzeni bozmaya meyilli insanların fikirleri dikkate alınmamalıdır. Bundan suçlu bulunan bir naip, yüzbaşı rütbesine düşürülecektir.

Sekizinci Bölüm: Kendilerini ve meslektaşlarını rüşvetten uzak tutmalıdırlar, çünkü rüşvet devletin ve düzenin yıkılmasına neden olur. Rüşvet alındığı tespit edilirse suç kamuoyuna duyurulur ve suçlu kişi 10 gün 10 gece boyunca hapsedilir.

Dokuzuncu Bölüm: Eğer askerler İmam'la ya da İmam'ın onları yönetmesi için görevlendireceği biriyle herhangi bir ülkeye giderlerse, reisin onları yöneteceği düzende, her bir birlik kendi naibinin sancağı altında yürüyecek ve diğer birliklerle hiç karışmayacaklardır. Her kim bu emre aykırı davranırsa kamuya açık bir kınama ile cezalandırılacaktır.

Onuncu Bölüm: Savaş koşulları bir saldırı yapmayı ya da geri çekilmeyi gerekli kılsa, bu dağınıklık içinde yapılmamalı ve İmam'ı ya da vekilini kendi kaderlerine terk etmemelidirler. Tam tersine, onun etrafına toplanmalı ve onsuz ileriye veya geriye doğru tek bir adım bile atmamalıdırlar. Bundan dolayı suçlu olan naip görevinden alınır ve nizama (yani rütbesiz) kaydedilir.

On Birinci Bölüm: Bir kasabaya, köye veya vilayete uğradıklarında, İmam'ın veya vekilinin izni olmadan yağma yapmayacaklar veya haksız bir şekilde herhangi bir şeye el koymayacaklardır. Suçlu naip, yüzbaşı rütbesine düşürülecektir.

On İkinci Bölüm: Her birlik kendisine ayrılan bölgeyi koruyacak ve eğer bölge boşsa duvar ve benzeri şeyler inşa ederek savunma yapacaktır. Naip, İmam'ın veya vekilinin izni olmadan korudukları yerleri terk edemezler. Suçlu naip, nizama kaydedilecektir.

On Üçüncü Bölüm: İmamın ve diğer naipin sırlarını asla ailelerine, kardeşlerine veya müritlerine açıklamamalıdırlar, çünkü sırların yayılması, ülkenin düzenini bozan ve zarar veren

başlıca araçlardan biridir; bu nedenle, her şekilde sırları saklamaya çalışmalıdırlar. Birisi şöyle demiştir: “Sırlar açığa çıktığında, mesele ölüme kadar götürür.”. Suçlu taraf on beş gün hapis cezasına çarptırılır.

On Dördüncü Bölüm: (Naip) Şer’i davalarla ilgili karar almayı müftülere ve kadınlara bırakmalıdır. Kendileri bu konularda alim olsalar bile davalara girmeyeceklerdir. Yalnızca askerî işleri yürütmelerine izin verilecektir.

Bu Nizam, halkın naip hakkındaki şüphelerini ortadan kaldırmak ve onun hakkındaki kötü ve zararlı fikirlerini engellemek için bir kişiye iki makam verilmesini yasaklar. Fail, halk önünde kınama cezası ile cezalandırılır.

İdari taksimat: İmametın idari taksimatı Çeçen, Avar ve Andalal olarak üç bölgeden oluşmaktadır. Bu bölgeler, toprak ve sayı bakımından eşit olmayan 16 ilçeye bölünmüştür. Sayıları birkaç bin ila birkaç yüz hane arasında değişen bu bölgeler naip tarafından yönetilir ve buna göre naiplik olarak adlandırılırdı. Naipliğin büyüklüğü ve sayısı İmamet dönemi boyunca defalarca değişmiştir.

Şamil’in imamlığı sırasında toplam 52 naiplik düzenlenmiştir:

Avariya, Andiya, Ankratl, Antsuh, Auh, Bagulal, Baktluh, Botlih, Balahanı, Gergebil, Gehy, Gimrı, Gidatl, Gotsatl, Gumbet, Jalk, İrib, İçaçalı, İçkeri, Karatin, Karah, Kalalal, Koysubu, Konada, Miçik, Muk Or, Mukratel, HagBak, Haşah, Untsukul, Ris Or, Salatau, Sildi, Sugratl, Tehnusal, Tilit, Tindy, Unkratl, Haraha, Hidatl, Hulhulau, Tsunta, Çamalal, Çarbili, Çepar, Büyük Çeçnya, Küçük Çeçnya, Çoh, Şubut, Şali ve Şaro. Naipliklerin büyüklüğü müritlerin başarı ve yenilgilerine göre değişiyordu. Aynı şey naipliklerin sayısı için de söylenebilir. Naipliklerin en fazla olduğu dönem 1840’lı yıllarda, Müridizmin en güçlü olduğu dönemdi. Şamil’in devletindeki naipliklerin ortalama sayısı yaklaşık iki düzineydi.

Şubuta ve Caberla naipliği ve Galaşkin naipliği gibi birkaç büyük naiplik ilk olarak 1840’ların başında Çeçenistan-İnguşetya’da kurulmuştur. Daha sonra, bölgelerin sınırlarında değişikliklere ve hatta daha küçük bölgelere bölünmelerine yol açan yeniden yapılanmalar tekraren gerçekleştirildi. Naipliklerin sınırları her zaman toplumların ve milletlerin yerleşik geleneksel bölünmesiyle örtüşmüyordu. Bölge sınırlarının oluşumu, naipliklerin topraklarını

artıran ya da azaltan askerî eylemlerden doğrudan etkilenmiştir. Kafkas Savaşı sırasında Çeçenistan ve İnguşetya halkları, askeri yetenekleri de olan birçok kabiliyetli devlet adamını naiplerinin şahsında temsil etti. Şuayıpmulla Tsentoroevski, Ullubi Auhovski, Talhig, Javatkhani Şatoevski, Aldım Akkinski, Baysangur Benoevski, Şamil'in reformlarının yazarı Yusuf Hacı Safarov, Duba Saadulla, Atabay ve diğerleri gibi askeri liderler ve naipler isimlerini bağımsızlık hareketinin tarihine yazdılar.

İmamet'in en üst düzey sivil ve askeri yönetimini oluşturan *naip*ler, bir bölgenin ya da vilayetin başı olan *müdire* bağlıydı. Genel geçer bir anlayış olarak, büyük bir bölgenin naiplerinden biri müdirlik görevine atanırdı. Örneğin yetenekli naip Kibit Magoma Dağıstan'daki diğer yedi naibin idaresinden sorumluyken, Çeçenistan'daki iki naip de askerî açıdan Miçikova naibi Şuayp Mulla'ya bağlıydı.

Naiplerin fiili görev ve sorumlulukları “yargı ve yürütme yetkisine” sahip olmaları şeklindeydi. Naipler Şamil'in “tüm emirlerini uygulamak ve idari konularda doğrudan onunla iletişim kurmakla” yükümlüydüler. Ayrıca naiplerin Çar'ın birliklerine karşı savunmasını organize etmek, milis kuvvetlerini toplamak ve yönetmek, vergi tahsil etmek, şeriatın³ uygulanmasını denetlemek, yargılamak ve kısas cezalarını uygulamak, şikayetleri dinlemek ve ihlalleri araştırmak vb. ile sorumluluklarla görevlendirilmişlerdi.

Naiplik, *mazunların* idaresi altında *bölgelere* ayrılmıştı; köylerde ise iktidar *ihtiyarların, kadıların ve mollaların* elindeydi. Kadılar ve ihtiyarlar halk tarafından seçiliyor, naiplerin önerisi üzerine Şamil tarafından görevleri onaylanıyordu.

Büyük bölgelerin naiplerinin altında, mahkeme işlerinden sorumlu dini otoriteler olan müftüler vardı; kadılar ve mollalar onlara bağlıydı.

Naibin teşkilatı, *Murtazeklerden*,⁴ on avludan bir atlı oranında daimî askerlerden ve bir avludan bir adam oranında askere alınan piyadelerden oluşuyordu. Askere alma görevi

³ İslam dinine ait dini, ahlaki ve hukuki hükümler bütünü anlamına gelir. Dağıstan'da İmamat döneminde geleneklerini terk ederek dini kurallara göre yaşamayı kabul eden köylere şeriat geldiği ifade edilir. ÇN.

⁴ Arapça murtazik (seçilmiş) kelimesinden türetilmiş bir askerî terimdir. İmam Şamil'in kişisel muhafızlığını yapan süvari kuvvetlere denir. Nizam adı verilen piyade birlikleriyle birlikte İmamın en seçkin savaşçılarından oluşan düzenli ordunun bir parçasıdır. Detaylar için bkz. Ю У Дадаев, ‘Муртазеки - воинское формирование Шамиля’ (2014) 3(39) ИАЭК 48-60.

temelinde oluşturulan bir düzenli piyade ve düzenli süvari müfrezesi vardı. Her on avlu bir silahlı süvari (Murtazek) sağlamak ve bulundurmakla yükümlüydü. Bölgelerindeki piyade ve Murtazeklerin sayısına bağlı olarak naiplerin askeri rütbeleri vardı.

Naipler devlet hazinesinden ödenek almıyor, kendi bölgelerinde toplanan İmamet vergilerinin bir kısmını bölgesindeki işlerde kullanıyordu. Bazı üst düzey yetkililerin kendilerine bağlı kişilerin emeğini karşılıksız kullanmaya çalışmış, rüşvet almış, çeşitli zorbalıklara başvurmuş ve vergileri saklamışlardı. Tüm bunlar Şamil'in şiddetli karşılık vermesine sebep oldu. Naipler *özel müfettişler*, *muhtesipler* tarafından devamlı olarak gizli ve açıktan gözetim altında tutuldu. Naiplerin kabahatleri ciddi şekilde kovuşturuldu ve suçlu bulunmaları halinde malları müsadere edildi.

Dibirler (veya mollalar), kadılar ve müftüler Kuran'a göre adli (hukuk) davalara bakarlardı. Her köyde birkaç molla bulunur, fakat bunlardan yalnızca birine mülki amirlik yetkisi verilirdi. Her naiplikte ve naipliklere ek olarak özellikle dikkate değer her köye bir müftü atanırdı.

Herhangi bir kişinin veya grubun bu görevlilerin aldığı şer'i kararları gönüllü olarak kabul etmediği durumlarda alınan kararın uygulanması için failer naiplere teslim edilirdi. Daha sonra naip davacıları ve davalıları huzuruna çağırır ve davayı kadının yorumuna göre karara bağlardı.

Davaların dibirler (veya mollalar), kadılar ve müftüler tarafından incelenmesine ilişkin kurallar işe aşağıdadır.

Birinci Bölüm: Müftüler yalnızca kendi bölgelerinde görev yaparlar. Herhangi bir adli meseleyi izahata çağırılırsa, şer'i hükümlere göre karar vermelidir. Eğer hüküm için kendisine gidilirse, davayı adil bir şekilde karara bağlamalıdır. Şeriatın kurallarından herhangi bir sapma fark ederse, bunu ortadan kaldırmak ve davayı yoluna koymakla yükümlüdür. Eğer bunu yapamazsa, naibi bu konuda bilgilendirir. Müftü zaman zaman insanlara kendisine verilen talimatlara göre hitap etmekle yükümlüdür ve konuşmasında herhangi bir yorum veya konuşmanın içeriğinde naibin icraatlarını kınamamalıdır. Kendi mahallesindeki camilerin işlerinden sorumludur ve kadılarının kararlarını denetler.

İkinci Bölüm: Kadının görevleri hakkında. Kadı, camisi ve cemaati üzerinde gereken denetimi sağlamalıdır. Namaz, cenaze defni, cuma, iki bayramda gereken hizmetlerin yerine getirilmesi gibi kendisine ait tüm görevleri yapmalıdır. Cemaat üyeleri arasında çıkan anlaşmazlıkları çözmeli ve her cuma günü vaaz vermelidir. Ancak herhangi bir konuda karar vermekte zorlanırsa müftüye başvurmalıdır. Kadı, dinle ilgili tüm hükümlerde müftüye itaat etmelidir.

Bu iki bölümün sonunda şunu da eklemek gerekir ki, her hukukçu, alim, müftü ve kadı, ordunun harekete geçmesiyle birlikte kafirlerin üzerine yürümelidir. Kendileri savaştırmayacaklarsa öğretmek, uyarmak, Allah'ın savaşanlara vaat ettiklerini telkin etmek için dilleriyle mücadele etmekle yükümlüdürler.

Yüzbaşılının, onbaşılının ve erlerin suç işlenmesi halinde tabi olduğu cezalar da Nizamlarla belirlenmiştir. Bir naibin yüzbaşı rütbesine düşürüldüğü suçun cezası için, bir yüzbaşı onbaşı rütbesine düşürülür ve ek olarak on gün boyunca tutuklamaya tabi tutulur. Aynı suç için onbaşı görevinden alınır ve nizamiyeye, yani erliğe kaydedilir ve on beş kırbaçla cezalandırılır. Er ise on beş gün süreyle tutuklanır ve on beş kırbaçla cezalandırılır.

Naibin onbaşılığa indirilmesini gerektiren bir suç için, yüzbaşı er olarak yazılır ve ek olarak on dokuz gün tutuklanır ve yirmi bir kırbaçla cezalandırılır. Onbaşı er olarak yazılır, yirmi dokuz gün tutuklanır ve yirmi bir kırbaçla cezalandırılır. Er ise aynı suça karşılık yirmi bir gün tutuklanır ve otuz dokuz kırbaçla cezalandırılır.

Naip herkesin önünde kınanmasını gerektiren bir suç için yüzbaşı otuz bir kırbaçla cezalandırılır ve üç gün süreyle tutuklanır. Onbaşı otuz dokuz kırbaçla cezalandırılır ve yedi gün süreyle tutuklanır. Er ise yedi gün süreyle tutuklanır ve otuz dokuz kırbaçla cezalandırılır ve ayrıca hepsi herkesin önünde utanç verici bir şekilde kınanacaktır.

Rüşvet aldığı anlaşılan ve yakalanan naibin kınanıp tutuklandığı suç için, yüzbaşı otuz dokuz kırbaçla cezalandırılır ve on beş gün tutuklamaya tabi tutulur. Onbaşı otuz dokuz kırbaçla cezalandırılır ve yirmi bir gün tutuklamaya tabi tutulur. Er ise on beş gün tutuklamaya tabi tutulur ve on beş kırbaçla cezalandırılır.

Bir naibin görevden alınıp rütbesinin düşürülmesi ve er olarak kaydedilmesini gerektiren suç için aynısı şekilde yüzbaşı da görevden alınır, bir ay tutuklanır ve terfi hakkından mahrum bırakılarak er olarak kaydedilir. Onbaşı görevden alınır, bir ay tutuklanır ve otuz dokuz kırbaçla cezalandırılır. Er ise sadece bir ay tutuklanır.

Naibin on beş günlük tutukluluğuna sebep veren suç için, yüzbaşı bir ay tutuklanır ve otuz bir kırbaçla cezalandırılır. Onbaşı ise bir ay tutuklanır ve otuz dokuz kırbaçla cezalandırılır. Er ise sadece bir aylık tutukluluğa tabi tutulur.

II. MALİYE VE BÜTÇE, BUNLARIN OLUŞTURULMASI VE HARCANMASI

(9. Nizam: Kamu Hazinesi ve İdari Kişilerin Bakımı)

İmametinin temel meselelerinden biri, devlet teşkilatının mali ve bütçesel tedariki sorunuydu. Dağıstan'da İmamet kurulmasından önce, ülke gelirleri sadece hanlara, beylere (soylulara) ve dibirlere veya şehir valilerine maddi destek sağlıyordu. Bu vergiler, İslam'ı yaymak amacıyla hicri altıncı yüzyılda Dağıstan'ı fetheden Abbasiler zamanında belirlenmişti. Bu fütihat hareketinin ayrıntıları Muhammed Rafi'nin kitabında anlatılmış ve Dağlıların sözlü hafızasıyla desteklenmiştir.⁵ Bu sayede Dağıstan aristokrasisinin kökeni ve Şamil öncesi vergi sistemi de dahil olmak üzere pek çok olguyu açıklayan bir anlatı ortaya çıkmıştır.

Başlangıçta Dağıstan'ın kıyı kesimine (yani Şamhal topraklarına) yerleşen Abbasiler, zamanla dikkatlerini komşu topraklara çevirdiler. Abbasiler bölgeye eli silahlı tebliğcilerini göndererek, şartlara göre ikna yoluyla ya da silah zoruyla İslam'ı yaymaya çalıştılar. Öyle ki, ikna yoluyla din değiştirenleri tüm vergi ve harçlardan muaf tutmak ya da çok cüzi miktarlarda vergi almak usulünü benimserken, ikinci durumda ise itaat etmeyenleri ve mallarını soylulardan başlayarak ateş ve kılıçla teslim olmalarını sağlamak gibi bir yaklaşım sergilediler. Abbasiler tarafından gönderilen liderler arasından hanedan üyesi olan Ebu Müslim, Avar bölgesini işgal etti. Çok kısa bir süre içinde ülkenin önemli bir kısmını savunmasız bıraktı ve bölge halkını İslam'ı kabul etmeye davet etti. Avar bölgesinin o zamanki yöneticisi Surakat, iktidarını silah zoruyla korumanın mümkün olmadığını görünce, Şamil'in "Tuş" ve "Mosok" dediği komşu

---

⁵ А Р Шихсаидов, 'Дагестанская историческая хроника «Тарих Дагестан» Мухаммеда Рафи (к вопросу об изучении)' Письменные памятники Востока. Ежегодник 1972 (Наука 1977) 90-113.

Tuşetya'nın varoşlarında saklandı ve bir süre sonra orada öldü. Rivayetler Ebu Müslim'i Dağıstan'ı ele geçirmeye çalışan Abbasi fatihlerinin en akıllısı ve en beceriklisi olarak gösterir.

İslam'ın yayılmasıyla aktif olarak ilgilenen Ebu Müslim, aynı zamanda bölgenin iç teşkilatlanmasına da özel önem gösterdi. Halkın İslam'ı ikna yoluyla kabul etmemesi halinde kendisini gönderen halifenin talimatlarına uyararak en ağır miktarlarda vergi toplanması için sarih ve kat'i kurallar hazırladı. Bölgedeki vazifesinin ilk yıllarında halk henüz direnç gösterirken bu kurallar tam olarak yürürlükteydi. Ancak daha sonra halkın tam bir teslimiyet içerisinde itaat ettiğini gördüğünde ve bu vergilerin ağırlığında zorlandıklarında hazırladığı bu talimatları yürürlükten kaldırarak vergileri cüz'i bir noktaya kadar düşürdü. Bununla birlikte, Avar bölgesinde İslamiyet'in varlığını sürdürebilmek adına bir nevi teminat olması için, halk yeni dininden sapmayı düşünürse kaldırdığı vergilerin yeniden yürürlüğe konulacağını ilan etti.

Kamu hazinesinin oluşturulması, yeni bir merkezi devletin kurulmasında önemli bir adımdı. İmamet, askeri ihtiyaçları, kamu harcamalarını ve ordu ile yönetim mekanizmasının idamesini karşılamak için bir mali sistem kurdu ve bu sistemden elde edilen gelirler *beytülmal* adı verilen kamu hazinesine aktı. Beytülmal hem parasal gelirlerden hem de toprak, cephanelikler ve hayvanlardan oluşan kamu kaynaklarından oluşuyordu. Beytülmale toplanan kaynaklar, Şamil'in nüfusun zenginlik derecesine göre uygulamaya koymaya çalıştığı çeşitli gelir kalemlerinden oluşuyordu. Çıkardığı yasayla "halktan kamu hazinesine giden vergileri sınıflandırdı, böylece nüfusun fakir sınıfları yalnızca verebilecekleri kadar vergi ödeyecekti" ve herhangi bir emtia değerine vergi vermek şeklinde katkıda bulunmak mümkündü.

Nüfusun varlıklı kesimlerinden alınan vergiyi ise aynı olarak yılda yüz koyunda bir koyun ve para olarak da yılda on ruble gelirden ortalama elli kapek⁶ olacak şekilde belirlendi. Hotoç, Hindah, Tlokh, Munu ve Gunib toplumları sahip oldukları statü sebebiyle savaşın zorluklarını pek bilmiyordu. İmam onları güherçile tedarik etmeleri için cüz'i bir vergiye tabi tuttu ve her aileye yılda nakit olarak bir buçuk tuman (on beş ruble) vergi koydu. Bir taraftan da şeriatın en önemli hükmünün gereği olarak halkın en yoksul kesimlerine beytülmal gelirlerinden maddi yardımda bulundu. Şamil ayrıca *zekâtın* hak sahipleri arasında dağıtılması

---

⁶ Kapeyka –Rus para birimi olan rublenin yüzde birine tekabül eden bozuk para. ÇN.

için gerekli emirleri verdi. Diğerlerinden daha fazla ihtiyacı olanlar tespit edildi ve payları artırıldı.

Nizam ayrıca, medeni kanunun hükümlerine aykırı olarak tedavüle sokulan kaynakların beytülmale aktarılmasına karar verdi. Zorunlu askerlikten muaf tutulan köyler, çıkardıkları tuz ve güherçilenin bir kısmını hazineye teslim etmek zorundaydı. Ayrıca, bu malların fazlasını belirlenmiş uygun fiyatlarla İmamete satmak zorundaydılar.⁷ Bununla birlikte, örneğin Avar hanlarına haraç ödeyen Tuşino bölgesindeki dört köyün mali vergileri eskisiyle aynı kaldı. Yalnızca bu vergiler artık beytülmale ödeniyordu.

Resmi kaynaklara göre, hazine esas olarak alimler, garip ve yetimler, engelliler, fakirlerin ihtiyaçlarına yönelik özel giderler olarak dört grup için harcanmıştır.⁸

İdari görevlilerin maaşı hakkındaki nizam naipleri, mazunları, müftüleri, kadıları ve adli icra memurlarını kapsıyordu. Nizam tarafından tanımlanan askerî sınıflar da devletten maaş almaktaydı. Memurlar için sabit bir ödenek yoktu ve ödenek kaynakları sık sık değişiyordu. Bu da memurların kendi çıkarları için görevlerini sık sık kötüye kullanmalarına yol açıyordu. Naipler Yönetmeliği'nin 8. maddesi bu tür aşırılıklara karşı "Kendilerini ve meslektaşlarını rüşvetten uzak tutmalıdırlar, çünkü rüşvet devletin ve düzenin yıkımına neden olur. Rüşvet alınmışsa, görevli afişe edilir ve suçlu kişi on gün on gece süreyle tutuklanır." şeklinde önlem alınmıştı.⁹

Şamil devlet yetkililerine mali istikrar, gıda güvenliğinin sağlanması ve Çarlık Rusya'sına karşı savaş yürütmek için bir vergi sistemi kurdu. Şariat hazinesinin kaynaklarının başında hayvan ve mahsulle birlikte kişinin sahip olduğu parasının belli bir yüzdesinden nakit olarak alınan gelirler geliyordu.

Ekmekten beş yüz yirmi üç bin yüz iki ölçü, koyundan üç bin iki yüz baş, paradan üç bin iki yüz ruble verginin asgarî toplam miktarını oluşturuyordu. Bazı yıllarda gelirler bu rakamların iki katına çıkabiliyordu. Hazine ayrıca eski feodal beylerden el konulan arazi ve

⁷ А И Руновский, 'Дневник полковника Руновского, состоящего приставом при Шамиле во время пребывания его в гор. Калуге с 1859 по 1862 год' (1904) 12 АКАК 1398.

⁸ Центральный государственный архив Республики Дагестан (ЦГАРД) Ф.133.Оп.2. Ед. хр.2. Л.21; Д А Романовский, Кавказ и Кавказская война (Общества Польза 1860) 345-346.

⁹ 'Низам шамиля для истории дагестана' (1870) 3 Сборник сведений о кавказских горцах (ССКГ) 9.

otlakların yanı sıra cami topraklarından elde edilen hasattan da çok şey alıyordu. Ayrıca askerî ganimetlerin beşte birini devlet hazinesine aktarılıyordu.

Toplumun sahip olduğu mülkiyet durumuna bağlı olarak alınan vergi miktarı değişiyordu. Şamil'in vergi politikasından en çok zengin Dağlılar nasibini alıyor, sık sık para cezasına çarptırılıyor ve mallarına el konuluyordu.

Doğrudan devlet hazinesine giden para vergileri haricinde, ekmek vergisi çoğunlukla naibin ve yöneticilerin maaşları, dulların, yetimlerin ve mültecilerin geçimini sağlamak üzere yerel ihtiyaçlar için kullanılıyordu. İmam, naiplerden zekâtı adalete göre bölüştürmelerini ve "Kim daha fakirse, ona daha fazla" diyerek talep etti.

III. DEVLETİN GÜVENLİK KURUMLARI

(12. Nizam: Askerî Kurumlar)

Şamil'in askerî durumlarda verdiği emirleri çok çeşitliydi. Her şeyden önce, birliklerin birimlere ayrılması ve Dağlıların o zamana kadar aşına olmadığı naip, tabur komutanı, yüzbaşı, müfreze komutanı ve onbaşyayı içeren bir askerî hiyerarşinin kurulması bu Nizama atfedilmelidir. Bunların hepsi, tıpkı sıradan askerler gibi, hazineden ödenek almıyor ve yukarıda bahsedilen küçük bir istisna dışında, kendi imkanlarıyla silahlanıyorlardı.

İmamet'in ortaya çıkması savaş koşulları sebebiyledir ve savaşın bir ürünü askerî bir devlet yapılanmasıdır. Her yetişkin erkek askerî görevle yükümlü sayılırdı ve kullanmaya hazır bir silah bulundurmak ve kullanmayı öğrenmek zorundaydı. Çeşitli tahminlere göre eyalet nüfusunun toplam asker sayısı otuz-kırk bin kişiydi. Ordu, kendi daimî şefleri olan elli, yüz ve beş yüz kişilik birimlere bölünmüştü. Bunlar Murtazekler, Mazunlar ve Naiplerdi.

Kural olarak, ordunun tamamı hiçbir zaman tek bir cephede toplanmaz, bölünmüş askerî kuvvetler şeklinde naipliğin farklı bölgelerinde pek çok tehdit istikametinden birine konuşlandırılır şekilde bulunurdu. Şamil'in yardımcısı Hacı Ali'ye göre, İmamlığın en başarılı askerî eylemleri sırasında, tek cephede toplanan birliklerin sayısı hiçbir zaman on iki-on beş bin kişiyi geçmemiştir.

Şamil döneminde *Murtazek (süvari)* ve *Nizami (piyade)* birliklerden oluşan düzenli bir orduya benzer bir yapı oluşturuldu. Normal zamanlarda İmamet'in birliklerinin sayısı on beş

on beş bine kadar çıkarken, toplamda en fazla kırk bin kişi toplanabilmişti. İmametin topçusu elli topa sahipti ve bunların çoğu ganimet toplarıydı. Zamanla Dağlılar top ve top mermisi üretimi için kendi tesislerini kurdular, ancak bunlar Avrupa ve Rus topçuluğundan daha düşük seviyedeydi.

İmametin askeri gücünün temeli beş bir beş yüz seksen atlı ve sekiz bin sekiz yüz yetmiş piyadeden oluşan daimî bir orduya dayanıyordu. Çeçenistan naipliği ise bin dört yüz yirmi atlı ve iki bin dört yüz piyade askerden oluşuyordu. Süvari birlikleri olan Murtazekler, özellikle de Şamil'in kişisel muhafızları, nüfusun savaşa en hazır üyeleri arasındaydı.

İmametin daimî askerî birlikleri arasında kaçak askerlerden ve eski savaş esirlerinden oluşan bir Rus taburu da vardı. Dağlılar karşısında haksız bir savaşa katılmak istemeyen Rus askerleri, Halk Temsilcileri Kongresi'nin resmî bir kararıyla ve Şamil'in emirlerinde İmamette olumlu bir şekilde karşılandı. 1840'lı yıllarının başında başkent Vedenno'da beş yüz kadar Rus askeri yaşıyordu. Belgelerde onlar hakkında "oldukça iyi yaşıyorlar ve eylemlerinde istekliler" deniliyordu. Askerler düzenli olarak askerî tatbikatlar yapıyor, imamın karargahının güvenlik hizmetinde istihdam ediliyor, topları tamir ediyor ve Dağlılara nasıl silah kullanacaklarını öğretiyorlardı.

İmametteki topçu teşkilatının, dağ köylerini top ateşiyle harabeye çeviren Çarlık ordusunun teknik gücüne karşı bir girişim olduğunu belirtmek gerekir. Dahası, Dağlılar en başından itibaren yetenekli savaşçılar olduklarını göstermiş, Çarlık birliklerinin bataryalarını defalarca tüfek ateşiyle bastırmışlardır. Şamil'in karargâhında barut, top mermisi, kurşun ve daha sonra da top namlusu üretimine girişildi. "Congreve" roketi¹⁰ üretmek için girişimlerde bulunuldu. 1859 yılına gelindiğinde devletin tüm topçu mevcudu elli topu geçmiyordu. Şamil, bir Fransız diplomata yazdığı mektupta acı bir şekilde şunları belirtmek zorunda kaldı: "Sayıca ve malzeme bakımından bizden bu kadar üstün olan ve bu kadar barbarca savaşan bir düşmana karşı savaşı sürdürmek için ne silahımız ne de gerekli şeylerimiz var". Dağlıların düşmandan

---

¹⁰ Sir William Congreve tarafından geliştirilen ve ilk defa 1806 yılında toplarda kullanılan roket. Hindistan'da 1790'lı yıllarda İngilizlere karşı kullanılan roketin geliştirilmiş halidir. Bu roketler 11,4 ile 27,2 kilo arasında değişen ağırlıkta ve yangın çıkarıcı ya da anti personel savaş başlığı taşıyabiliyordu. Azami menzili 3.2 kilometredir. Bkz 'Congreve Rocket' (Encyclopedia Britannica, 24 Temmuz 2014) <<https://www.britannica.com/technology/Congreve-rocket>> Erişim Tarihi 18 Mart 2004. ÇN.

üstün olduğu tek şey kılıç ve hafif silahlardı ve bu da 1850'lerde Rus ordusunda Stutzen¹¹ tüfeklerini kullanılmaya başlanmasına kadar sürdü.

İmametın askerî teşkilatı, dağlık bölgenin sınırlı ekonomik ve insan kaynaklarına katkı bir şekilde bağlıydı. Dağlıların sayısı büyük meydan savaşlarında üstünlük sağlamak için çok az olduğundan, Avrupalı tarzda askerî birlikler oluşturmaya yönelik girişimler başarılı olamadı.

Şamil'in ordusunda askerî rütbelerin kullanılmaya başlandığını da belirtmek gerekir. Seçkin savaşçılar ve komutanlar onursal silahlar, nişanlar ve emekli maaşları aldılar.

Yiyecek konusuna gelince, her Dağlının kendi imkanlarıyla tedarik yapmak zorunda olduğunu söylemek gerekir. Dağlıların evlerinden en uzun süreli ayrılışlarının birkaç günle sınırlı olduğu Şamil'den önce bile durum böyleydi. Bir piyade için bu süre boyunca yiyecek taşımak zor değildi, hatta atlı bir asker için daha da zordu. Ancak Dağıstan'ın bazı müstahkem noktaları uzun süreli kuşatmalara maruz kalmaya başladığından ve verimli Çeçenistan uzun seferlere dayanmak zorunda kaldığından, elbette eski düzenin ya değiştirilmesi ya da daha sağlam temeller üzerine kurulması gerekiyordu. Bu amaçla Şamil, Lezgileriyle birlikte Çeçenistan'a geçen Dağıstan naipleri belirli bir süre için her türlü yiyeceği stoklamaya mecbur etti. "Yiyecek" kelimesi koyun, ekmek ve tuz anlamına geliyordu. Tüm bunlar askerler için naiplerin elindeki meblağlarla satın alınır ve bazen de Vedeno'dan gönderilirdi. Yeteri kadar asker, yiyecekleri kendi masraflarıyla temin etmek ve gerektiğinde eşekle savaş alanına taşımak zorundaydı. Dağıstan'da hasadın kötü gitmesi durumunda erzak sıkıntısı yaşanacağı öngörülüyorsa, Şamil Nizamları gereği Çeçenler erzaklarını naiplere gerçek "Çeçen" fiyatlarıyla satmak zorundaydı. Bu şartlar altında fiyatlar son hasat zamanındaki fiyatlarla aynıydı. Bu durumda da yiyecekler kendi paralarıyla satın alınıyordu.

Aynı düzen, müstahkem mevkilerin uzun süreli kuşatılması sırasında Dağıstan'da da geçerliydi. Aradaki tek fark, yaşadıkları yerlere yakın olması sebebiyle müdafilerin yiyeceklerini daha kolay temin etmesiydi.

---

¹¹ Almanca Stutzen (kısa kesmek, kısaltmak) kelimesinden gelen 17-19. Yüzyıllarda kalibresi artırılmış ve namlu uzunluğu kısaltılmış yivli namludan doldurmalı bir silahtır. ÇN.

Şamil, devlet disiplinine ve özellikle de askerlik hizmetinde askerden kaçmanın engellenmesine özel önem veriyordu. “Bir yıl boyunca hapsedilmek seferde bir ay geçirmekten daha iyidir!” deyişi Şamil’i seferden veya diğer askerlik hizmetlerinden kaçan kişilere para cezası uygulamaya yönlendirdi. Şamil’e göre bu deyiş nüfusun çoğunluğu için iğrenç hale gelen savaşın yarattığı çaresizlik ve tükenmişliğin etkisi altındaki insanların ağzından çıkmıştı. Bu Nizamın ilanından önce, hapse atılmak Dağlıyı pek korkutmazdı. Genellikle karısının omuzlarında, öküzün boynunda ve eşeğin sırtında olan ev işleri aksamaz ve hatta bazı durumlarda bu işler onsuz, onunla olduğundan daha iyi yürürdü. Besledikleri hayvanlarla aynı yerde kışı geçirmek durumunda kalınan bazı bölgelerde yaşayanlar için hapishanenin havasıyla yaşadıkları odalardaki atmosferin benzerliği sebebiyle hapishanedeki pis hava da bir sıkıntı değildi. Ayrıca hapishane şartları savaşın Dağlılara aşladığı ve geliştirdiği tembellik ile bir ayrıcalığa dönüşüyor ve bu haliyle hapis hayatı fazlasıyla telafi ediliyordu.

Şamil, Dağlıların hapis cezasına ve yukarıdaki deyişe bakışını bu şekilde anladı ve yorumladı. Bu düzeni kan dökmeden değiştirmek için hapis cezasına bir de para cezası ekledi. Bunun miktarı üç aylık tutukluluğun her gecesi için yirmi kapek idi. Bu ceza, sadece oldukça gereçli bir mazeret sebebiyle firar ettiği kanıtlananlarda hafifletildi. Daha sonraları firariyi para cezasından muaf tutmayarak diğer askerler görevde olduğu süre boyunca hapse koyma usulü benimsendi.

Bu önlemler etkili oldu. Çünkü sadece hanelerini düşünen insanlar tembelliklerinden ya da inatçılıklarından vazgeçip kendilerine ayrılan görev yerlerine kayıtsız şartsız gittiler. Aynı zamanda Dağlıların eşleri de hanelerini yakın bir yıkımdan ya da en azından düzensizlikten korumak için korkak ya da inatçı kocalarını sefere çıkmaya ikna etmek için ellerinden geleni yaptılar ve hatta bazen gizlice saklandıkları yerleri gösterdiler. “Sürgün” de aynı türden cezalara atfedilebilir. Çünkü sürgün durumunda birliklerinin idamesi için gereken toprak bedelleri de nakit olarak ödenirdi.

İdam cezası barış ortamının nadiren görüldüğü bu topraklarda diğer coğrafyalarda uygulandığı gibi yani hâkim otoriteye itaatsizlik nedeniyle uygulanıyordu. Öz ve ayrıntılar aynıdır, ancak şu farkla ki, bu tedbir dağlarda itaatsizlik gösteren bir köyün tüm nüfusuna değil, sadece bir kısmına, hatta çoğu zaman birkaç kişiye uygulandı. Tüm köyün veya nüfusun

çoğunluğunun itaatsizliği veya başkaldırısı başka önlemlere neden oluyordu. Azmettiricilerin çoğu için ölüm cezası verilirken köyün tamamı ise farklı topluluklara sürülüyordu. İdamlar çoğunlukla Çeçenistan'da ve nadiren Şatoi, İçkerya, Auh gibi komşu toplumlarda uygulanıyordu. Dağıstanlı kabileler Şamil'in yönetimi altında oldukları için onun atadığı liderlere her zaman itaat ettikleri için burada pek uygulanmıyordu. Bu tür istisnalar ve şarap bağımlılığı oldukça farklı bir şekilde cezalandırılıyordu. Çeçenistan'da itaatsizlikler Rus yönetimi altında daha iyi bir hayat düzeni kurmayı umdukları için veya kendi atadıkları naip veya liderin emriyle hareket etmek için değil Çeçenlere özgü inatçılığın bir sonucu olarak Şamil'in atadığı naip veya başka bir lidere topluluk halinde karşı gelmelerinden kaynaklanıyordu. Bu durumda taleplerinin çoğunlukla en ufak bir dayanağı yoktu. Çünkü çoğu zaman kendilerine atanan naibi hiç tanımıyorlardı. Ters durumlar ise oldukça nadiren gerçekleşiyordu. Çeçenlerin yetkililere itaatsizlik ettiği basit ve önemi az vakaların çokluğu yönetimlerin en fazla ilgi göstermelerini gerektiren işlerin başında geliyordu. Herhangi bir gerekçe olmaksızın savaşa gitmeyi reddetmek ve diğer tüm biçimlerde itaatsizlikler, daimî surette Çeçenleri itaat altına almayı gerektiren pek çok önlem alınmasına yol açtı. Bu sebeple idamların Çeçenistan'da sürekli bir olay olduğu söylenebilir. Bunlardan birini en az bir kez görmeyen neredeyse hiçbir köy yoktu. Bu eylem çoğunlukla Çeçenistan'da yapılan uzun seferler sırasında oldu. İnfaz birlikleri her zaman Tavlinler (Dağıstanlılar) idi. İtaatsiz köylülerin evlerine sanki kendi evleriymiş gibi yerleşiyor ve oldukça kısa bir süre içinde onları kan dökmeye gerek kalmadan itaate altına alıyorlardı. Bu gibi durumlarda köy halkı yurttaşlarının yaşadığı sıkıntıya kayıtsız kalıyordu. En azından bu infazların genel bir hoşnutsuzluğa ya da toplu isyana yol açtığına dair bir örnek yoktu. Failer teslim olduklarına dair delil sundukları anda infaz eylemi sona eriyordu. Bu yöntem daha ağır cezalardan kaçınmak ve fakir savaşçıları açlıktan kurtarmak amaçlarıyla Şamil'in oğlu Gazi Muhammed'in ısrarı üzerine uygulanana kadar barışın nadiren görüldüğü bu topraklarda¹² pek bilinmiyordu. İhtiyaç halinde infaz emri Şamil'in bilgisi olmadan da naip tarafından alınabiliyordu. Yine naip askeri teşvik için seferlere katılım için ödüller de verebiliyordu.

---

¹² Makalenin yazarı barışın nadiren görüldüğü bu topraklardan kasıt bölgenin sürekli olarak savaş halinde olmasını kastetmektedir. İnfaz kavramıyla itaatsizlik veya savaştan kaçma gibi eylemlerde bulunanların cezalandırılması olayı açıklanmıştır. Daha ağır cezalar ölüm ve arkasından gelen toplu isyan veya kan davası gibi büyük çaplı olaylardır. ÇN.

IV. ASKERÎ SEFERLERDEN ELDE EDİLEN GANİMETLERİN PAYLAŞIM SİSTEMİ

(10. Nizam: Ganimetlerin Paylaşımı)

Şeriat, savaşta elde edilen ganimetlerin paylaşımına özel kurallar koymuş ve Şamil bu kurallarda ülkenin o zamanki durumuna ve ihtiyaçlarına göre küçük değişiklikler yapılmasına müsaade etmişti. Herhangi bir değişiklik yapmasaydı, sadece bu kurallar rehberliğinde hareket etseydi, o zaman bile bu kendi adına büyük bir erdem olurdu. Çünkü bu kurallar Şamil yönetime gelmeden önce fazla bilinmiyordu. İlk İmamlar döneminde herhangi bir düzen ve mülhaza olmadan kullanılıyorlardı ve bu da çoğu zaman yanlış anlamalara ve kavgalara neden oluyordu. Şamil yönetimi çeşitli eksikliklerine rağmen, seçilen sisteme sıkı sıkıya bağlı kaldı. Şeriat kurallarına göre tüm ganimetler beş eşit parçaya bölünür, bunlardan dördü ele geçirilmesine katılanlara eşit olarak paylaştırılır ve “*hamas*” parça¹³ (beş parça) geri kalanı da aşağıdaki beş hisseye eşit olarak bölünürdü. Bunlar zevi'l-kurbâ, masa aleh, ibn-i sebil, mesâkîn ve fukara olarak isimlendirildi.

Zevi'l-kurbâ (Peygamber'e yakın insanlar).¹⁴ Bu pay, Hz. Muhammed'in mensup olduğu Kureyş kabilesi soyundan gelenlere verilirdi. Şamil'in zamanında Dağıstan'daki ailenin üyeleri, yaklaşık iki yüz erkek ve kadından oluşan on üç aileydi. Bunların önde gelenleri Şamil'in kayınpederi Cemaleddin, Hüseyin, Buttay, Sagid, Hasan Hüseyin, İsyak, oğlu Sagid ile Abdulla, Hacı, Muhammed, Nacmuddin, Kurban Muhammed ve isimleri bilinmeyen Kureyşli olmayan eşe sahip iki kadın idi. Bunların hepsi Gazikumuh'tur ve Seyyid ortak adını taşımaktadır. Bu adın mensupları, doğdukları günden itibaren ayrıcalıklardan yararlandılar. Zevi'l-kurbâdan maaş alanların sayısı hiçbir zaman azalmadı, aksine arttı. Çünkü sadece yabancı bir kabileden biriyle evlenen kadınların çocukları bu haklardan mahrum bırakılıyordu. Annelerin kendileri ise ölene kadar bu haklardan yararlanmaya devam ediyordu.

¹³ Arapça hams yani beş rakamı yazar tarafından kullanılmış; cümle aslını korumak adına yazarın kullandığı şekliyle çevrilmiştir. ÇN.

¹⁴ Makalenin yazarı tarafından Zevi'l-kurbâ terimi açıklanırken “Peygambere yakın insanlar” ibaresi kullanılmıştır. Ancak bu hatalı bir ifadedir. Kavramın doğru karşılığı Hz. Muhammed'in akrabaları olmalıydı. Akriba kelimesi Arapça kurb (yakın) kelimesinden gelmektedir. Songül Özdemir, ‘İslam Hukukunda Akribalar Arası İlişkiler’ (Yüksek Lisans Tezi, Sinop Üniversitesi 2023) 3. ÇN.

Aynı şekilde, Kureyşli erkeklerin yabancı ailelerin kadınlarından doğan çocukları da peygamberin diğer torunlarıyla eşit sayılıyor yalnız anneleri ayrıcalıklardan mahrum kalıyordu.

Bu gerekçelerle, Kureyş kızlarının akrabalarıyla evlendirilmesi geleneğinin temeli oluşturuldu. Geleneğin istisnası ya bir kızı ailesinin evinden kaçmaya itecek kadar güçlü bir aşk ya da örneğin Cemaleddin'in kızı Zahidat için hayal ettiği Şamil gibi parlak bir kısmet olabilirdi.

İbn-i Sebil (Yol oğlu).¹⁵ Bu pay hacılara ve cihada gidecek askeri levazımı olmayan savaşçılara harçlık olarak verilirdi. Her iki durumda da ödenek geri ödemesiz bir şekilde verilirdi. Yalnız ikinci durumda cihada giden asker, savaşın sona ermesinden hemen sonra bu parayla satın alınan tüm eşyaları başka bir savaşa gidene kadar dokunmamak ve kullanmamakla yükümlüydü. Ancak Şamil var olan uygulamadan biraz farklı olarak Mekke'ye yolculuğa sadece çok yaşlı, kendilerine ziyadesiyle güvenilir ve hac yükümlülüğünü herhangi bir yardım olmadan yapabilecek ölçüle varlıklı olanlara verilmesini emretti. Elinin altında çok önemli bir meblağ olduğunu gördü ve bunu askeri ihtiyaçlara harcamaktan çekinmeyerek bu payın önemli bir kısmını beytülmale ekledi. Savaşabilecek durumda olan ama fakir olan insanların ihtiyaçları da en azından aynı paydan karşılanıyordu, ama bu harcamalar çok azdı. Çünkü silahlar Şamil'in evinde bulunun kamu cephaneliğinden, atlar kamu sürülerinden, sığır ve koyunlar kamu sürülerinden ihtiyaç sahiplerine veriliyordu. Sonuç olarak, paraya sadece çeşitli askeri giysiler almak için ihtiyaç duyuluyordu ki bu da elbette çok az masraflı idi.

Mesâkîn (yoksullar). Dağıstan'da o kadar çok yoksul insan vardı ki, Şamil "mesâkîn" şartlarına Şeriatın belirlediği katılımda uymak isteseydi, tüm nüfusun önemli bir kısmına bu paydan destek sağlamak zorunda kalacaktı. Bu nedenle Şamil kimseyi gücendirmemek ve aynı zamanda Dağıstan'da da çok sayıda bulunan yoksul insanlara yardım etme imkanlarını artırabilmek amacıyla mesâkîn bütçesini fukara bütçesine ekledi.

---

¹⁵ Kur'an'a göre zekâtın verilebileceği sekizinci sınıfı ifade eden bu kavram "yolcu, yola çıkmış kimse" anlamına gelmektedir. Ehli sünnet itikadına göre Şâfilerde hem gurbette kalmış yolcuyu hem de yolculuk yapmayı düşündüğü halde buna imkânı olmayanı ifade ederken Hanbeli, Hanefi ve Maliki fakihleri memleketinde malı olan, ancak mevcut bulunduğu farklı coğrafyada maddi imkânı olmayan kişinin karşılığı olarak bu kavram kullanılır. Mehmet Erkal, 'Zekât' (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 2013) <<https://islamansiklopedisi.org.tr/zekat#1>> Erişim Tarihi 05 Haziran 2024.

Bu payın adı bile amacını ortaya koymaktadır. Şamil kimsesizleri, kötürümleri, savaştan zarar görmüş insanları ve genel olarak kendi emekleriyle yiyecek elde etme fırsatından mahrum olan herkesi fakara kategorisine dahil ediyordu. Tüm bu insanlar, söz konusu meblağlardan, varlıklarını belli bir süre devam ettirmelerini sağlayan bir ödenek aldılar. Kutsal yerlere gidip hac görevini yerine getirmek şeriat tarafından sadece hali vakti yerinde olanlara zorunlu tutulmuştu. Fakir birisi de bu yolculuğa gitmek isterse ruhunun kurtuluşu ihtimalinin daha yüksek olduğuna inanılıyordu.

V. NİKAHLANMA USULÜ

(4. Nizam: Nikahla ilgili işlemler)

Aile ve evlilik ilişkileri de Nizamlarda son derece detaylı bir şekilde düzenlenmişti. Başlangıçta bu Nizam, Şamil'in kendi ifadesiyle "saçları ağarmış bir sürü kız ve tüm hayatlarını bekar olarak yaşamış yıpranmış yaşlı adamlar" gördüğü Çeçenistan için düzenlenmişti. Bu olgunun sebebi, nüfusun çoğunluğunun özellikle de o zamanki askeri koşullar altında ödeyemediği ve insanların düzenli bir aile hayatı inşa etmesine engel olan fahiş kalım¹⁶ (80-200 gümüş ruble) miktarıydı. Bu düzenin doğrudan sonucu ise her iki cinsiyetten gençlerin durmaksızın kaçması, ahlaksızlık ve cinayetlerdi. Kaçaklar çoğunlukla yasal evlilikle sonlandırılrsa da toplumda hala bunu bir onursuzluk olarak kabul ediliyor ve çoğu zaman iki aile arasında husumet uyandırarak saldırgan tutumlara sebep oluyordu. Bu durumu takip eden ölümler kan davası değil, yine de affedilebilir basit cinayetlerdi.¹⁷ Bu durum aşıklar ve çoğu zaman olanlardan habersiz olan akrabaları için de geçerliydi.

Şamil, aileleri utanç ve yıkımdan kurtarmak ve aynı zamanda toplumun yanlış yönlendirilmesinden kaynaklanan ülkedeki kargaşaya bir son vermek için tüm Çeçen toplumlarından yaşlıları topladı ve onlara geleneklerinin tutarsızlığını ve içler acısı sonuçlarını açıklayarak, gelecekte bunu ortadan kaldırmak için önlemler alınmasını tavsiye etti. Yaşlılar

---

¹⁶ Orta Asya ve Kafkasya'da yaygın olan bir evlilik geleneği olan kalımda damat tarafı gelin tarafına başlık parası olarak bir miktar mal veya para öder. Miktarın belirlenmesinde pazarlık yapılabilen kalım gelin tarafı tarafından ailenin sosyal statüsü ve saygınlığının bir temsili olarak görülebilir. ÇN.

¹⁷ Basit cinayet kavramı makalenin yazarı tarafından yazılmış bir ifadedir. Ardından gelecek daha büyük olaylara, kan davalarına sebep olmadığı vurgusuyla, bu olayların büyüklüğüne kıyasla daha küçük olaylar olması sebebiyle basit cinayet ifadesi kullanılmıştır. ÇN.

Şamil'in görüşlerini kabul ettiler, ancak Şamil'in bahsettiği kötülüklerle mücadele etmek için herhangi bir yol düşünmediler ya da düşünemediler. Bunun üzerine Şamil onlara kalım için, Peygamberin kendisinin de uyduğu 10-20 ruble arasında bir değer belirlemeyi önerdi.

Heybetli liderin, kendisinin uzun süredir düşündüğü ve gerçekleştirmeye karar verdiği şey hakkında onların fikrini sorduğunu çok iyi bilen yaşlılar onun bu önerisine razı olduklarını ancak belirlenen rakama düğün masrafları için altı-sekiz ruble daha eklenmesini istediklerini ifade ettiler.

Meselenin, karşılaşmayı beklediği zorluklar olmadan çözülmesinden çok memnun olan Şamil, istenen sekiz rublenin Dağıstanlılar için olduğu kadar Çeçenler için de fark yaratmayacağı gerçeğini göz önünde bulundurarak kendi adına küçük bir taviz vermekte gecikmedi. Genç insanların sorunsuz bir şekilde evlenebilmeleri için gerekeni yapan Şamil, aynı zamanda onların eski usulde evlenmelerini engellemek için de önlemler aldı. Kaçak aşıklar genellikle ailelerinin evini terk ederek, Çeçenistan'da her köyde bir mollanın ya da en basitinden herhangi bir dini ritüelin ayrıntılarını bilen okur-yazar bir adamın bulunduğu bir Gretna-Green'e¹⁸ giderlerdi. Evlilik töreni gerçekleşince çiftler dışarıdan müdahale ile birbirlerinden ayrılamayacağı meşru eşler haline geliyorlardı ve evlenme vadinin (bir kızın kalımı için yirmi ruble, bir dulunki için on ruble) kısa sürede yerine getirileceğinden emindiler. Diğer taraftan kimi zaman naibin karşısına çıkan aileler ya inatla kendi haklarını savunur ya da bir engel olarak kendi mahallesinde bir damat bulmanın zorluğunu öne sürerdi. Bunun üzerine naibe, eşe ihtiyacı olan birçok gencin bulunduğu diğer köyler gösterildikten sonra her ikisi tarafa da gençleri evlendirmeleri için bir ay süre verilirdi. Bir ay sonra naibin tavsiyesi yerine getirilmezse, aile reisi hapsedilir ve kız evlenene kadar orada tutulurdu. Diğer yandan çeşitli gerekçeler sunularak gelecekte düzenlenecek evlilik hakkında anlaşılan, hediyesi ve kalımı

---

¹⁸ İngiltere-İskoçya sınırında, Dumfries ve Galloway bölgesinde, Esk Nehri ağzında bulunan bir köy. İngiltere 1754 yılında tüm evliliklerin kilise onayı ve 21 yaş altı çiftlerin evliliklerinde ailenin iznini yasalaştırdı. Aynı dönemde İskoçya'da ise evliliklerde din adayı onayı şart değildi ve 16 yaş üzeri çiftler iki şahit getirmeleri halinde evlenebiliyorlardı. İngiltere'de evlenmek isteyen ancak ailesinin iznini alamayan genç çiftler sınırdaki ilk köy olan Gretna Green köyüne kaçarak burada evlenmeye başladılar. Evliliklerin gerçekleştiği yer eski bir demirci dükkânı olması sebebiyle evlilikleri onaylayan köylü herhangi bir yaşlıya da "örs rahibi" denilirdi. 1856'da yabancı çiftlerin evliliklerinde en az 3 hafta İskoçya'da ikamet zorunluluğu köydeki evliliklerin sayısını azaltsa da bitirmedi. 1939'a kadar bölgedeki popüler evlenme mekanlarından birisi olan bu köyün adı kaçak evlilikleri sembolize etmektedir. Bkz 'Gretna Green' (Encyclopedia Britannica, 26 Mayıs 2021) <<https://www.britannica.com/place/Gretna-Green>> Erişim Tarihi 14 Nisan 2024. ÇN.

belirlenen damatları reddeden gelinin ailesine engel olmak adına da bir başka kural belirlenmiştir.

Bu tür vakalar çok sıklıkla ve her ihtilaf ya da en ufak bir anlaşmazlık Dağlılar arasında bazen çok kanlı kavgalara yol açıyordu. Nüfus artışını öncelikli bir mesele olarak görev şamil bu musibeti de durdurma zorunluluğuyla nizamı ilan etmekte acele etti. Ve bu amaçla ebeveynlerin keyfi gücünü veya söz hakkını, kızların damadın teklifi bir kez kabul edilmişse evlendirilmesini öngören bir kanunla hükümsüz kıldı. Kabul etmeyenleri, kız evlenene kadar içinde tutuldukları bir hapis bekliyordu. Damadın evlenme teklifini reddetmesine gelince, şeriat tarafından damada tanınan boşanma hakkı Şamil tarafından değiştirilmedi.

Şamil'in mümkün olduğunca çok evlilik düzenlenmesi emrinin gerçek manası budur. Ancak asıl amacı, ciddiyetsiz kızları acımasız kanunlardan ve ailelerini de rezillikten kurtarmaktı. Bu iyi bir fikirdi ve Şamil'e göre Dağlıların karakterine ve ihtiyaçlarına oldukça uygundu. Ancak bunu gelirlerinin bir kalemi haline getiren naipler tarafından ne derecede saptırıldığını zaten biliyoruz.

VI. BOŞANMA USULÜ

(5. Nizam: Boşanma davaları hakkında)

Evlilik birliğinin sona ermesi, Dağlıların aile yaşamında en sık rastlanan olgulardan biridir. Bunun kolaylıkla yapılmasının, Müslüman bir kadını en elverişsiz koşullarla çevreleyen din kurallarıyla doğrudan bir bağlantısı vardır. Dağlıları boşanmaya iten nedenler nadiren temellendirilir ve İslam öncesi zamanlarda boşanmalar herhangi bir neden olmaksızın gerçekleştirildiği söylenebilir. Sarhoş bir Dağlı karısına bazen bilinçsiz bir şekilde “seni üçlü boşama ile boşuyorum” diyerek boşanma eylemini tamamlar. Boşandıktan sonra kocaların boşandıkları eşleriyle yeniden evlendikleri sıkça görülürdü, ancak bu Dağıstan kadınının güçsüzlüğünün, aşağılanmışlığının ve savunmasızlığının ispatını niteliğindedir.

Bir anlamda şeriat Dağıstanlı kadını sarhoş kocasından kurtararak ona bir iyilik yapmıştır. Gerçeği söylemek gerekirse, burada kadının egosu için pek bir şey yapılmamıştı. Değişiklik kadını sadece geçici olarak etkiliyor ve onu doğrudan ilgilendirmiyordu. Ama burada bile bir rahatlama vardı. Eğer özbilinçten tamamen yoksun bırakılmamışsa, bir kadında

geleceğe dair parlak umutlar uyandırabilirdi. Ancak bu umutlar uzun süre gerçekleşmeyecekti. Çünkü şeriatın gelmesiyle ya da daha doğrusu içki içmenin yasaklanmasıyla birlikte boşanmaların sayısı azalmış olsa da Şamil'in Nizamının ilanından önce de oldukça yaygındı. Bunun bir diğer nedeni de Şamil tarafından belirlenen Dağlıların eşleri için ödedikleri kalım bedelinin düşüklüğünde aranmalıdır. Bu konuda adetlerde var olan çelişkileri ve tutarsızlıkları Şamil'in kendi yöntemiyle kısa ve net bir şekilde çözdüğünü zaten biliyoruz. Bu bir kız için yirmi ruble, bir dul için on ruble. Peygamber eşleri için bu kadar ödemişti. Şamil de eşleri için bu kadar ödemişti ve kendi kızlarına da bu kadar veriyordu. Oğulları için bu miktarda eş alıyordu. Neticede Dağlılara da aynı miktarda eş almalarını teklif etti. Ancak daha küçük kalım bedeli üzerinde tarafların anlaşabileceğini daha büyük bir miktar için hiçbir şekilde talep edemeyeceklerini belirledi. Bu rakama aykırı herhangi bir mihr, para cezasıyla iade edildi.

Bu, şehvet düşkünün vahşi erkekleri evlilik akidesi yapmaya, başka bir deyişle hayvani dürtülerini az ya da çok yasal bir şekilde tatmin etmeye ve dizginlenemez tutkularını az çok frenlemeye yöneltmek için alınmış makul bir önlemdi. Bu önlem, kadını daha az bağımlı kılan ve durumunu daha az umutsuz hale getiren koşullar içeriyordu. Verilen haktan yararlanan Dağlılar, bu kurala çok çeşitli bir mahiyet vermekte tereddüt etmediler ve daha önce gördüğümüz gibi, kalım uygulamasını adeta sürekli hale getirdiler.

VII. CANLI HAYVAN TİCARETİ VE TAKASINA İLİŞKİN KURALLAR

(6. Nizam: Canlı hayvan ticareti ve değişimi üzerine)

Medeni hukuk konularına hatırı sayılır bir yer ayrılmıştır. Dağlıları karakterize eden pek çok karanlık yön arasında, ispiyonculuk ve haksız dava açma alışkanlığı elbette ön plana çıkarılmalıdır. Ancak bu durum, hiçbir yerde ve hiçbir şeyde, canlı hayvan alımı, satımı veya takasını içeren işlemlerde olduğu kadar çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmıyordu. Bu konuda sorunlar ve davalar durmaksızın devam ediyordu. Ancak bu alışverişlerin zorunluluktan ya da Dağlıların sanayi ve ticarete olan özel eğilimlerinden kaynaklandığı düşünülmemelidir. Böyle bir varsayım yanlış olurdu; sadece tembellikten çıldırılmış bir şekilde zamanlarını bir şeylerle doldurma ihtiyacı hissediyorlardı. Yine de bu boş uğraşlar, çoğu zaman cinayetlerle de sonuçlanan pek çok anlaşmazlığa yol açıyor ve bu anlaşmazlıklar da sonu gelmez bir kan davasına dönüşüyordu. Şamil'e göre tüm bunların başlıca nedeni Dağlıların karakterlerinin

temelini oluşturan ve kanında bulunan ihtiras duygusudur. Bu ihtiras doğru yönlendirilse parlak sonuçlara yol açabilirdi. Ancak ülkenin içinde bulunduğu koşullar çerçevesinde bu ihtiras duygusu yabancılara karşı aleni soygunlara ve kendi halkına karşı küçük hırsızlık ve dolandırıcılığa dönüştü. Şamil'e ve geniş halk kitlelerine göre itibarsızlık olarak kabul edilen bu eylemlerde Dağlıların servetinin en önemli parçası olan çiftlik hayvanları başlıca hedef idi. Bu eylemler iki şekilde uygulanıyordu. Birincisi, kötü geçen hasat zamanında açlık çeken fakir bir Dağlı, fazla sığırını tutumlu bir komşuya, bir köylüye veya daha sık olarak komşu bir aula¹⁹ götürür ve birkaç harman buğday veya mısırla takas ederdi. Birkaç ay, bazen de birkaç yıl içinde kendi mali durumunu düzelttikten sonra, takası yaptığı kişiye ondan aldığı tahıl miktarıyla gider ve hayvanlarını ve bu hayvanlardan elde edilen tüm kârı sattığı kişiden geri vermesini isterdi. Yeni sahibi elbette bu talebi yerine getirmek istemez ve böylece bir anlaşmazlık ya dava ya da bir kavga hatta cinayete yol açardı.

Bunu durdurmak isteyen Şamil, takas edilen sığırların yeni sahibinin malı olarak kabul edilmesine karar verdi ve eski sahibini herhangi bir hak talebinde bulunmasını yasakladı. Bu gibi durumlarda satıcı hayvanını kesin olarak satmadığını ya da takas etmediğini, aksine rehin bırakarak gerekli miktar tahılı aldığını iddia ederdi. Çıkarılan yasanın temelinde kişiler arasındaki sözleşmelerin sürekli ihlal edilmesi vardı. Bu anlaşmazlıklar ülkede büyük karışıklıklar yaratıyor ve sonunda halkın birbirine olan güvenini sarsıyordu.

Dağlıların bu davalarda kullandıkları hile da evlilik anlaşmalarında kullandıkları hile ile aynıdır. Genelde satan kişi alan kişinin satışta veya takasta kullanılan para, hayvan veya diğer eşyaları geri ödeyebilecek durumda olduklarını bildikleri bir zamanda geri ödeme talebinde bulunurlardı. Alıcı hemen her zaman alışverişin uzun zaman önce gerçekleştiğini ellerindeki para, hayvan ve diğer her şeyin kendilerine ait olduğu cevabını verirdi. Satıcı ise bu sorunu kendi lehine çözmek adına yeteri kadar rüşvet verilmiş yalancı tanık getirirdi.

Bu şekilde aldatma tutkusu ülkenin neredeyse tüm nüfusunu ele geçirmiş denilebilir. Çünkü iki kişi arasındaki gerçekleşen bir alışverişte ortaya çıkan aldatmanın sahte tanıkları da bulunuyordu.

---

¹⁹ Kafkasya'da geleneksel olarak Dağlı halkların tarafından inşa edilmiş köyleri ifade eden aul genellikler birbirine yakın inşa edilmiş taş veya kerpiç evlerden oluşan bir yerleşim birimidir. ÇN.

Şamil'in tercih ettiği çözüm boşanma şartlarıyla aynıydı. Yani bir Dağlının evinde, yanında ve üzerinde bulunan her şey davanın başlangıcından sonuna kadar onun mülkü olarak tanınıyordu. Şamil'e göre, bu yasa her iki durumda da istenen etkiyi yarattı. Evlilikle alakalı durumlarda Dağlıları evlilik bağlarına daha ciddi bakmaya yönlendirdi ki böylece yasanın yürürlüğe girmesinden bu yana boşanmalar çok daha az sıklıkta görülmeye başlandı. İkinci durumda da Dağlılara başkalarının mülkiyeti konusunda daha doğru bir anlayış aşıladı. Bununla birlikte, Şamil'in yasanın uygulanmasında sürekli karşılaşılan zorunlulukla ilgili sözlerine bakıldığında, bu sözlerde aynı Şamil'in sürekli büyük övgülerle bahsettiği “*Dağlıların doğruluk arzusu*” ile bir çelişki olduğunu fark etmemek mümkün değildir. Bu çelişki Dağlıların karakterinde mi yoksa Şamil'in kendisinde mi yatmaktadır? Dağlıların Şamil'le olan uzun süreli ittifaklarını sona erdirdikleri olaylar sonrası oldukça anlaşılabilir olan bu soru ancak Rusya'nın yeni yurttaşlarımızı daha yakından tanıyarak çözülebilir.

Şamil, ticareti canlandırmak için, Dağlıların kendi paraları olmadığından ve Çar'ın sikkeleri yetersiz olduğundan, “halk arasında para dolaşımını kolaylaştırmak için devlet sınırları içinde Tiflis gümüşünün kabul edilmesini”²⁰ emretti.

Şamil'in kendi sikkelerini basmayı reddetmesi, Çarlık Rusya ekonomisinin dağ ekonomisini nasıl etkilediğinin doğrudan bir kanıtıydı. Dolaşımda yaşanan bu sıkıntılara ilave olarak Dağlıların bastığı sahte Çarlık sikkeleri de ortaya çıkmaya başladı. Şamil, bu durumun ülkenin ekonomik kalkınması için ne kadar tehlikeli olduğunun farkına vardı ve sahte paranın imha edilmesi, tüccarların mağdurun zararını tazmin etmeye zorlanması için tüm önlemleri aldı. Suçlulara ölüm cezasına varan cezalar verildi.

VIII. MİRAS İLİŞKİLERİ

(3. Nizam: Miras Hakkında)

Miras meseleleri Nizamlarda önemli bir yer tutar. Ölen Dağlıların geride bıraktıkları mülkler sıklıkla mirasçılar arasında anlaşmazlıklara neden olmuştur. Şamil, bunların ortaya çıktığı muhtelif koşulları “yüz bin dava” terimiyle nitelendirmiştir. Bunun pek çok nedeni vardı ve bunlarla bağlantılı akrabalık bağlarının karmaşıklığı ve giriftliği bitmek bilmeyen davalara

²⁰ Руновский, ‘Канлы в немирном крае’ (n 6); X Омаров, 100 писем Шамиля (ДНЦ РАН 1997).

yol açıyordu. Bu davalar yetkililerin işleri yürütmesini engelliyor, davanın seyrini yavaşlatıyor ve sonuç olarak davacıları hiç tatmin etmiyordu. Tüm bu zorluklar, özellikle Dağlıların davacı, davalı ve hâkimin ortak rızasıyla sık sık başvurdukları adet²¹ kurallarıyla daha da ağırlaşıyordu. Ancak daha sonra adet kurallarından memnun olmayan taraf, davanın şeriata göre görülmesini talep ediyordu. Sonunda, ölen kişinin mülkü üzerinde hak iddia eden mirasçıların davanın yeniden görüşülmesi talep ediliyordu. Davalar uzadıkça uzuyordu. Şamil'in bu sorunları çözmek adına yeni kurallar getirmesine neden olan koşullar ve hükümler ortaya çıktı.

Miras konusu Şamil'in idari faaliyeti için geniş bir alan olmasına rağmen, kendisini tek bir kararnameyle sınırladı. Buna göre doğum koşullarına bakılmaksızın tüm erkek çocuklar için miras haklarını eşitlendi. Bu anlayışla yapılmadıkları takdirde vasiyetlerin yasallığını reddetti. Başka bir kararnameyle de bu tür durumlarda, mirasçıların haklarının “yüz bin davanın” her biri için mükemmel ayrıntılarla düzenlendiği şeriata başvurulmasını kesinlikle emretti.

Bu karar, bu tür davalara çözüm üretirken Kuran'da geçen miras ile ilgili hükümleri yeteri kadar araştırmayan, bu eksikliği kendi tercihlerine göre yorumlayan uyuşuk din adamlarını adete geri dönmesiyle sonuçlandı. Şamil'in mollalar ve müftüler arasında kurduğu (aşağıda anlatılacak olan) ilişkiler birçok açıdan sakıncaların ortadan kalkmasına katkıda bulunmuştur.

Göze çarpan kurallar arasında kadına karşı takınılan tavır önemlidir. *Bir kadına dokunmak*. Dağlılara göre bir erkeğin bir kadının vücuduna ve hatta elbisesine dokunması onun için tam bir onursuzluktu. Geçmişte pek çok habis bir kadına başarısız hayatlarının intikamını almak ya da başka sebeple dokunmaya yeltenirdi. Her halükârda, dokunmanın kaçınılmaz sonucu kanlı olmak idi ve bu o kadar sıklıkla gerçekleşirdi ki Şamil bir kadına yönelik bu kötü eylemin sonucu olan kanlıdan bahsederken “sonsuz kanlı” derdi. Bu suça karşılık para cezasının eşlik ettiği üç aylık bir hapis, Dağ kadınlarını yurttaşlarının küstahlığından yeterince korumaya yetti.

---

²¹ Adet, gelenek ve göreneklerin bütünü olarak tanımlanabilir. Bölgenin zengin tarihi ve kültürel mirasından doğan ve nesilden nesile aktararak gönümüze ulaşan örfi kurallar bütünüdür. ÇN.

IX. KAMUSAL ALANLARDA DAVRANIŞ NORMLARI

(2. Nizam: Kavgalar)

Kamu düzeninin sağlanmasına ilişkin hususlar düzenlenmiştir. Dağlılar arasındaki kavgalara çoğu zaman cinayetler eşlik etse de dayak ve yaralamayla sonuçlanan bir kavga, yeme içme kadar olağan, neredeyse kaçınılmazdı. Yine de bu durum hükümeti büyük sıkıntıya sokuyor ve daha da kötüsü, diğer vakalara kıyasla çok daha sık adaletsiz kararlara yol açıyordu.

Bu tür olayların kahramanları genellikle varlıklı ya da “asil” soylu kişilerdi. Eşitliğin çok önemli olduğu Dağıstan’da, en azından sözde, “asil soy” kelimesi belirli bir güce sahip olan veya onlarla yakın ilişkiler içinde olan insanlar anlamına geliyordu. Kavganın tarafı olan bu kişilerin yaptıkları her şey yanlarına kâr kalırdı. Her zaman haklıydılar ve eylemlerinin cezasız kalmasının tadını çıkararak, sahip oldukları haklardan pratikte yararlanma imkanını kaçırmazlardı. Dolayısıyla, bu tür vakalarda çoğunlukla mağdur olan yoksul insanlardı. Şamil ülkenin başına geçip bu kötü geleneği kaldırmak için olmasa da zayıfları zalim ve haksızlık yapanlardan korumak için önlemler alma ihtiyacını görmeden önce durum böyleydi. Hakikatte mesele görüldüğünden çok daha zordu. Dağlıların kavga eğilimi, karakterlerinin doğuştan gelen bir özelliğiymiş, ayrıca yaşam koşulları ve ülkelerinin durumu tarafından bu eğilim geliştirilmişti. Halkta savaşçı bir ruh geliştirmenin kesin yollarından biri olarak bu eğilim lider tarafından da desteklemek zorundaydı.

Böylece Şamil, değiştirmek istediği bu geleneği sürdürmek zorunda kaldı. Bu zor bir karardı fakat yine de yerine getirilmesi gerekli görülüyordu. Ayrıca şeriatın bu konudaki mevcut kuralları kavgaları durdurmak ve sükuneti sağlamaktan ziyade daha fazla kan dökülmesine neden olacak nitelikteydi. Yine de Şamil, her zaman başvurduğu şeriat hükümlerine yönelerek meseleyi çözdü.

Şeriatın kurallarından biri şöyledir: “Efendisi veya aile üyeleriyle kavga etmek için başka bir adamın evine, bahçesine veya tarlasına giren bir adam köpek gibi öldürülebilir”. Şeriatın bir başka kuralı da dökülen kanın intikamının alınmasını gerektirir.

Bu kuralların Dağlıları nasıl bir sonuca ulaştırdığı tahmin edilebilir. Yine de zenginler ve güçlüler, yoksullarla kıyaslanamayacak kadar elverişli koşullara sahipti. Zengin bir adam

evinde bir fakiri öldürdüğünde ya da sakat bıraktığında, yukarıdaki kurallardan ilkiyle kendini haklı çıkarır ve bunu bir kalkan olarak kullanırdı. Ancak fakir adam aynı şeyi zengin saldırgana yaptığında, ikinci kurala tabi tutulurdu. Kendi imkanlarıyla haklarını aramaktan aciz olan yoksullar adalete başvurdu. Ancak ülkede yürürlükte olan hukuk, kan sellerinin ortasında seyrediyordu ve pusuladan yoksun olan ve kendilerine açılan sayısız yol tarafından engellenen bu geminin kış tarafındakiler, gemilerini kesinlikle doğru yöne yönlendiremiyorlardı.

Şamil, şeriattaki diğer tüm çelişki ve uyuşmazlıklar için kullandığı yöntemlerin aynısını kullandı: zengin ve fakirin haklarını eşitledi. Kan akıtılan her yerde kan davasının yasallığını reddetmeksizin, söz konusu davanın lehine bir istisna yaptı ve şeriatın talimatlarına bağlı kalarak şu şekilde karar verdi: Bir yabancıнын evine veya mülküne kavga amacıyla giden bir kişiyi kavga sırasında ölürse evin sahibi herhangi bir sorumluluktan muafır. Ve eğer maktulün akrabaları onun kanının intikamını almak isterlerse kendileri de katile dönüşecek, kanunun kovuşturmasına ve maktulün akrabalarının intikamına maruz kalacaklardır. Aynı şekilde, bir evin sahibi ya da ev halkından biri bir kavgada öldürülürse, katil maktulün akrabaları tarafından kısasa tabi tutulmalı ve ihtiyaç halinde hükümetin yardımı da yapılmalıdır. Şamil bu kuralı koyarken aslında kendisinden hiçbir şey eklememiştir, sadece yasanın maddelerinden birinin içinde “yolunu bulmuştu”. Ancak, az önce de belirttiğimiz gibi, farklı ekonomik sınıflara mensup insanların koşullarını eşitledi. Bu Şamil’in gücünün sırrıdır. Çünkü bu davranış biçimi ona popülerlik kazandırdı ve kendi sözlerine göre gücünün temeli olarak işlev gördü. Şamil’in dövüş konusunda koyduğu diğer kurallar ise şöyledir: Eğer bir kavga taraflardan birinin vücudunda iz kalacak şekilde sonuçlanırsa buna sebep olan kişi hapsedilir ve dayak yiyen lehine para cezasına çarptırılırdı. Dövüşenlerden birinin hapsedilmesi durumunda, dava tanıkların ifadesine göre karara bağlanırdı. Eğer kavga şahitsiz gerçekleşmişse, sanığa yemin teklif edilirdi. Eğer kabul ederse, dava Allah’ın iradesine teslim edilirdi. Yemin teklifini kabul etmeme durumunda kişi suçlu olarak sorumluluğa tabi tutulurdu. Şamil’in bu konuda yaptığı tek şey buydu. Elbette bu çok fazla bir değişiklik değildi. Fakat Şamil’e göre bu kadar az şey dahi Dağlıların karşılıklı ilişkilerinde hüküm süren karışıklığı gidermek için yeterliydi.

X. KALPAZANLIKLA İLGİLİ

(11. Nizam: Sahte Para)

Kalpazanlığa karşı adeta savaş ilan edildi. Dağlarda dolaşan sikkeler sadece Rus basımı ve gümüştü. Bununla birlikte, Gürcü yirmi ve kırk kapekleri de vardı, ancak bunlardan çok azı tedavüldeydi ve Dağlılar bunlara yeterince güvenmiyordu. Öyle ki bir dönem dağlarda oldukça önemli miktarda Gürcü sikkesi ortaya çıktığında, Dağlılar bunu tedavülde olan bir sikke olarak tanımak istemediler. Böylece mesele kısa sürede oldukça karmaşık bir hal aldı. Sonunda Şamil'e bu sikkenin her yerde kabul edilmesini, ancak kırk değil otuz kapek olarak kabul edilmesini emretti. Dağlarda dolaşımda olan diğer sikkeler arasında çok sayıda yarım imparatorluk²² ve Hollanda çervoneti²³ de vardı. Ayrıca çok sayıda kâğıt para da vardı ama bunlar çok fazla değer görmüyordu. Dağlıların eline geçen kâğıt paralar derhal Rus kalelerine veya savaş bölgesinden uzakta yaşayan akrabalarına satılıyordu. Bu satışta orantı yoktu ve çoğu zaman yüz rublelik bir kâğıt para bir rubleye veya daha ucuza da satılabiliyordu.

Dolaşımda hiç bakır para yoktu ve bir Dağlının eline geçen bakır genellikle para haricindeki işlerde kullanılmak üzere değerlendirilirdi. Bunlar çoğunlukla gümüşçüler tarafından gümüşle beraber kullanılırdı. Şamil sosyal koşulların böylesine elverişsiz olduğu bölgede büyük miktarda sahte paranın dolaşımda olduğunu hatta Dağlıların kendilerinin de bu kalpazanlık işleriyle uğraştığını öğrendi. Sergilenen örnekler mükemmele yakındı. Öyle ki Şamil'in bir akrabasının "sahte yarı imparatorluk gerçek olandan çok daha doğru" dediği biliniyordu. Dağlılar sadece yarım imparatorluk ve gümüş ruble basıyordu. Bunlardan ilki yeşil bakırdan yapıldıktan sonra kalın bir şekilde altınla kaplanıyor, ikincisi ise kalaydan yapıp yine iyi bir şekilde gümüşle kaplanıyordu.

²² Yarı imparatorluk, nominal olarak 5 rubleye eşit olan bir Rus altın parasıdır. ÇN.

²³ Çervon: (Rusça: червонец), Rusya'da yerel ve yabancı büyük altın sikkelerin geleneksel ismi. Ali Asker ve Sedanur Şeyban, 'Küreçay Anlaşmasının Tarihi Arka Planı, Hukuki Niteliği ve Siyasi Sonuçları' (2021) 7 (1) Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi 46. ÇN.

XI. YASAKLAR SİSTEMİ

(13. Nizam: Yasaklar)

Yasaklar yürürlüğe kondu. Bu Nizamın etkisi, Hıristiyanlar için aile hayatının gerekli bir parçasını oluştururken, Müslümanlar için Kuran tarafından yasaklanan bir kişinin sıradan yaşamının yönlerini de kapsadı. Bu durum ya çok açıkça ya da bir o kadar muğlak ifadelerle belirtilmiştir ki, insan ister istemez böyle bir eylemin caiz mi yoksa caiz değil mi merak etmektedir. Bu şüphe de kaçınılmaz olarak aynı konunun birbiriyle hiçbir ortak yanı olmayan farklı şekillerde yorumlanması ihtimalini doğurur. Şamil, Müslüman yasamanın bu özelliğini ve şeriat kurallarını anlamamanın bu çeşitli yollarını “farklı yollar” olarak adlandırmaktadır. Bir yolun ya da diğerinin seçilmesi İslam’da mezheplerin ortaya çıkmasına neden olmuştur ve Şamil’in mensup olduğu mezhep kesinlikle bunların en yumuşak olanı değildir.

Şamil’in insani zayıflıklara karşı sert tutumu ve konforlu yaşamla ilgili her şeye karşı katılığının temelinde, Kur’an’da yazılı gerçeklerin değişmezliği kadar, bu gerçeklerin ülkenin içinde bulunduğu koşullara uygulanmasının zorunluluğu da vardı. İkincisine örnek olarak şeriatın kör bir uygulayıcısı olduğunu iddia etmesine rağmen Şamil’in itiraf etmek istemese de kimi zaman şeriatın bazı temel kurallarından kaçınmasıdır. Kör uygulayıcı tutumu hiçbir yerde şarap ile alakalı hükümlerde olduğundan daha açık bir şekilde kendini göstermemiştir. Kur’an tarafından kesin olarak yasaklanan maddeler arasında şarap da vardı. Bunu engellemek isteyen Şamil, şarap yapmayı bilen kişilere üzüm satışını dahi yasaklamıştır.

Şer’i kurallara göre, her sarhoşluk vakası kırk sopayla cezalandırılırdı. Şamil bu cezayı katılaştırdı ve daha sonra şarap bağımlısı olarak ve genel olarak uygunsuz davranışlarıyla bilinen kişiler için ölüm cezasına dönüştürdü. Müzik, dans, sigara ve enfiye, yasaklarına karşı alınan tavır Müslümanlar açısından birçok mezhebin ortaya çıkmasının sebepleri arasındadır. İranlıların, Türklerin ve diğer uluslardan Müslümanların hangi yolu seçtiklerini zaten biliyoruz. Şamil farklı bir yol seçti. Sigara içenler için bir pipo ya da tütün yaprağının burun deliklerinden geçirilen bir iple içenin yüzüne bağlanmasını emretti. Enfiye koklayanlar için aynı cezayı enfiye kutusu ya da boynuz ile uygulattı. Suçlu bu şekilde cezalandırılarak köyde dolaştırılır ve cezanın nedeni halka ilan edilirdi. Ayrıca, sigara içenler naibin takdirine bağlı olarak hapsedilirdi.

Müzik bağımlısı olduğu tespit edilen müzikseverler de tutuklanmış ya da yetkililerin takdirine bağlı olarak sopya dövülmüştür. Onlara ait enstrümanlar ise derhal imha edilirdi.

Dans etmek şeriat tarafından kesin olarak yasaklanmamıştır. Düğün ve sünnet kutlamaları için küçük bir istisna yapılmıştır. Erkeklerin bir odada kendi arkadaşlarıyla, kadınların da başka bir odada kendi arkadaşlarıyla dans etmeleri şartıyla Müslümanların istedikleri kadar dans etmelerine izin verilmiştir. Müziğe gelince, şeriat bu durumlarda sadece deri kaplı bir kazan veya fiçidan yapılmış bir tür enstrüman olan tef veya davula izin vermektedir.

Şamil, dans etmenin insanın doğası gereği vaz olan zayıflığı sebebiyle daha fazla günaha yol açabileceğini düşündüğünden dansı tamamen yasakladı. Bu yasağa uymayanları iki kategoriye ayırdı. Bir kategori sadece sopya ile cezalandırılan nezih insanları içeriyordu. Diğeri ise pek de iyi bir üne sahip olmayan insanları içeriyordu. Bunlar farklı bir şekilde cezalandırılarak yüzlerine is ya da çamur sürülür, kuyruğuna bakacak şekilde bir eşeğe bindirilir ve köyde bu şekilde dolaştırılırlardı. Yetişkinler dansçılarla alay eder, çocuklar da onlara çamur atardı.

Burada da Şamil'in şeriatın talimatlarını tam olarak yerine getirmekten açıkça kaçınması dikkat çekicidir. Ancak bunu da itiraf etmemiş, Dağlıların dikkatini, ayrıntıları savaşın gidişatı üzerinde feci bir etki yaratabilecek faaliyetlerden uzaklaştırmak gibi basit bir arzuyla bu tür Nizamlar tesis etmeye teşvik olduğunu savunmuştur.

Ancak Şamil'in yasalarının en önemlisi elbette kanlı (kan davası) ve serfliğin²⁴ kaldırılmasına ilişkin düzenlemeler olarak gösterilmelidir. Yukarıda bahsedilen konulardan ilki daha önce ayrıntılı olarak anlatılmıştı ve ikincisi, Şamil'in tüm eylemlerinin ve dolayısıyla Doğu Kafkasya'daki otuz yıllık savaşın tüm olgusunun temelini oluşturan eşitlik fikriyle o kadar iç içedir ki, bir olguyu tartışırken diğerinin ayrıntılarını atlamak imkansızdır. Bu husustaki detaylar ayrı bir çalışma yapılmasını gerektiren son derece karmaşık bir konudur. Bu

---

²⁴ 1861 yılında kaldırılana kadar Rusya'da var olan sosyo-ekonomik bir sistem olan serflik kısaca serf (köylü) ve toprak ağası (pomeşçik) arasındaki ilişkilerle alakalıdır. S erf toprak ağasına bağlıydı ve onun arazisinde çalışmak zorundaydı. Kölelik kadar koşulları ağır olmamakla birlikte özgürlükleri oldukça kısıtlı olan serflerin toplumda infiale sebep olacağını öngören II. Aleksandr Rusya'da büyük sosyal ve ekonomik değişime yol açan bir kararla 1861 yılında sistemi kaldırdı. ÇN.

çalışmada genel hatlarına değineceğiz. Şamil, serflik konusundaki kanunlarıyla köylü ve toprak sahibi arasında uzun yıllardır devam eden büyük karışıklığa son vererek haksız yere köleleştirilen birçoklarına özgürlük yolunu açtı. Temel İslami usullere göre serflikte kalması gereken diğerlerinin ise hayatlarını önemli ölçüde kolaylaştırdı. Bundan bağımsız olarak, çok eski zamanlardan beri Avar hanlarının toprak ağası olarak ellerinde tuttıkları Kah, Kuanib, Hinnib ve Tlyagilyuk köylerinde serfliği kökten kaldırdı.

Hırsızlığa ise baskı uygulanmıştır. Hırsızlık yapanlara para cezası uygulaması şeriatın hırsızlık ile alakalı hükümlerini takdir hakkını kullanarak değiştiren Şamil tarafından getirilmişti. Şamil'in bu uygulamada amacı, çalınan malın değerine bakılmaksızın suçun bir hırsızlık eylemi olarak işlenmesi şartıyla ilk defa hırsızlık suçu işlendiğinde sağ el, ikinci tekrarında sol bacak, üçüncü tekrarında sol kol, dördüncü tekrarında diğer bacak ve son olarak beşinci tekrarında baş kesilmesi şeklinde belirlenen şer'i cezalardan kaçınmaktı.

Şamil Dağlıların eğilimlerini çok iyi biliyordu ve hırsızlıkla ilgili şeriat hükümlerinin tam anlamıyla bağlı kalınırsa, ülke nüfusunun olmasa bile en az yarısının çok kısa bir süre içinde sakat kalacağından endişe ediyordu. Bu endişenin gerçekliği, üç kişiden birinin muhtemelen elsiz olduğu Andi ve Gidatl'ı bölgelerini ziyaret ederek şimdi bile kanıtlanabilir. Bununla birlikte, Nizamın yayınlanmasından sonra bile bu iki toplumun naipleri, halkın hırsızlığa olan alışılmadık eğilimini göz önünde bulundurarak, bazen şeriat tarafından belirlenen cezaları uygulamaya devam etmişlerdir. Şeriatın katılığına başvuran Şamil, Nizam'ı konusunda tedriciliği ortadan kaldırdı ve bunun yerine hırsızlık suçu, hangi türden olursa olsun hem ilk hem de ikinci kez işleyenleri, her hapis gecesini için yirmi kapek gümüş ceza ile birlikte üç ay hapis cezasına çarptırmak kararını aldı. Üçüncü seferde ise ölüm cezası veriliyordu.

Çifte hapis cezasıyla ifade edilen ıslah edici tedbir, sadece iyi halleri daha önce toplumları tarafından onaylanmış olan suçlulara uygulanıyordu. Aksi yönde bir değerlendirme olması halinde, fail ilk hırsızlık suçu için ölüm cezasına çarptırılıyordu. Naiplerin aile bağları ya da bencil amaçlar nedeniyle ölüm cezasını dördüncü kez erteledikleri ya da suçlulara adaletin işleyişinden kaçma fırsatı verdikleri sıkça görülmüştür. Savaşın hüküm sürdüğü bu ülkede meydana gelen bu tür kaçamaklar halkını ıslah etmek için Nizamlar çıkaran Şamil'e bir suçlama olarak yöneltilemez.

XII. CEZA SİSTEMİ

(1. Nizam: Para cezası)

Şamil'in Nizamları para cezalarıyla başlamıştır. Bu Nizam önemlidir, çünkü muhtemelen diğer tüm kanunlar arasında en eskilerinden biridir. Şamil'in bu Nizamın tam olarak ne zaman çıkardığı tam olarak bilinmiyor. Ayrıca, diğer Nizamlara kıyasla daha sık uygulanma ihtiyacı duyulmuştur. Sonuç olarak, tabiri caizse büyük bir popülerliğe sahipti. Son olarak, bu Nizamın uygulamalarıyla ülkenin gelir kalemlerinden birini başlattı ve bu nedenle diğerlerine kıyasla daha büyük önem taşıyordu.

Para cezası, Nizamların çıkarılmasında yaklaşık on yıl önce Şamil tarafından uygulanmaya başlamıştı. 1851-1852'de genellikle hapis cezasıyla birlikte uygulanıyordu ve para miktarı günlere göre değil, gecelere göre hesaplanıyordu. Hapiste, geçirilen her gece için 20 kapek gümüş hesaplanıyordu. Kural gereği para cezası uygulanan suçlar üç ayla sınırlıydı. Para cezaları naipler tarafından belirleniyor, bu kaynaktan çekilen meblağlar kamu hazinesine aktarılıyordu. Ancak bu meblağın kontrolü naiplerin tasarrufundaydı ve naipler bu meblağları müritlerinin masrafları, yoksullara yardım, savaşabilecek durumda olanların silahlandırılması ve esas olarak farklı yerlere, farklı görevlerle ve farklı türden bilgileri iletmek için gönderilen mürit olmayan yerel sakinlere ödeme yapmak için kullanmak zorundaydı. Para cezalarının naibin kendisine bir pay kalmıyordu. En azından Şamil'in emri buydu. Bu emre göre toplanan meblağ yerel sakinlerin seçtiği ve naip tarafından harcamanın gerekliliği uygun bir şekilde kanıtlandıktan sonra ödemeyi yapan özel haznedarlarda saklanacaktı. Sadece erkekler para cezasına çarptırılmış, kadınlar bu cezadan muaf tutulmuştur. Para cezası hırsızlık, askerden kaçma, bir kadına kasıtlı olarak dokunmak suçlarını işleyenlerden alınmıştı. Ayrıca kavga esnasında vücudunda darp izlerinin bırakılan mağdur lehine de para cezası veriliyordu. Diğer davalarda da bazen para cezaları veriliyordu, ancak bu cezalar parayı kendi çıkarları için kullanan ve bunu makamlarıyla, bazen de kelleleriyle ödemeyi göze alan naiplerin keyfi davranışlarından başka bir şey değildi.²⁵

²⁵ Çalışmanın yazımında yararlanılan eserler şunlardır:

'Низамъ Шамиля' (п 9); Руновский, Записки о Шамиле (п 6); Р М Магомедов, Борьба горцев за независимость под руководством Шамиля (1939); Имам Шамиль (1941); А Х Рамазанов, Реформаторская деятельность великого имама Шамиля (1996); И М Сигаури, Очерки истории и

государственного устройства чеченцев с древнейших времен (Русская Жизнь, 1997); М Б Магомедов, Имамат: государственное строительство и его правовые аспекты (МГУ, 2001); Х Х Рамазанов, Эпоха Шамиля (2004); М Б Магомедов, 'Историко-правовые аспекты Кавказской войны 20-50х годов XIX века' (Диссертации на Соискание ученой степени доктора исторических наук, ДГУ 2004); Исмаилов, История государства и права Дагестана (n 1); А К Халифаева, История государства и права Дагестана. Часть 1: Курс лекций (2010).

KAUNAKÇA

- ‘Низам шамиля для истории дагестана’ (1870) 3 Сборник сведений о кавказских горцах (ССКГ) (Кавказском горском управлении 1868)
- Халифаева А К, История государства и права Дагестана. Часть 1: Курс лекций (2010)
- Имам Шамиль (1941)
- Исмаилов М А, История государства и права Дагестана. Хрестоматия. Часть 1. (ДГУ 2008)
- Исмаилов М А, История государства и права Дагестана Часть 1 (2006)
- Магомедов М Б, Имамат: государственное строительство и его правовые аспекты (МГУ, 2001)
- Магомедов М Б, ‘Историко-правовые аспекты Кавказской войны 20-50х годов XIX века’ (Диссертации на Соискание ученой степени доктора исторических наук, ДГУ 2004)
- Магомедов Р М, Борьба горцев за независимость под руководством Шамиля (1939)
- Омаров Х, 100 писем Шамиля (ДНЦ РАН 1997)
- Рамазанов А Х, Реформаторская деятельность великого имама Шамиля (1996)
- Рамазанов Х Х, Эпоха Шамиля (Исламская тип. Ихлас 2004)
- Романовский, Д И, Кавказ и Кавказская война (Обществ. польза 1860)
- Руновский А И, ‘Дневник полковника. Руновского, состоящего приставом при Шамиле во время пребывания его в гор. Калуге с 1859 по 1862 год’ (1904) 12 АКАК 1395
- Руновский А И, Записки о Шамиле (Тип. карта 1862)
- Сигаури И М, Очерки истории и государственного устройства чеченцев с древнейших времен (Русская жизнь 1997)
- Шихсаидов А.Р. Дагестанская историческая хроника «Тарих Дагестан» Мухаммеда Рафи (к вопросу об изучении)’ Письменные памятники Востока. Ежегодник 1972 (Nauka, 1977) 90
- Центральный государственный архив Республики Дагестан (ЦГАРД) Ф.133.Оп.2. Ед. хр.2. Л.21

Çevirmenin Kullandığı Kaynakça

- Asker A ve Şeyban S, ‘Küreğay Anlaşmasının Tarihi Arka Planı, Hukuki Niteliği ve Siyasi Sonuçları’ (2021) 7 (1) Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi 34
- Дадаев Ю У, ‘Муртазеки - воинское формирование Шамиля’ (2014) 3 (39) ИАЭЖ 48
- Руновский А И, ‘Канлы в немирном крае’ 14 Военный сборник 199
- Özdemir S, İslam Hukukunda Akrabalar Arası İlişkiler (Yüksek Lisans Tezi, Sinop Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı 2023)

Elektronik Kaynaklar

- 'Congreve Rocket' (Encyclopedia Britannica 24 Temmuz 2014)
<<https://www.britannica.com/technology/Congreve-rocket>> Erişim Tarihi 14 Nisan 2024
- 'Gretna Green' (Encyclopedia Britannica 26 Mayıs 2021)
<<https://www.britannica.com/place/Gretna-Green>> Erişim Tarihi 14 Nisan 2024
- Erkal M, 'Zekât' (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 2013)
<<https://islamansiklopedisi.org.tr/zekat#1>> Erişim Tarihi 05 Haziran 2024